

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๘๒ ตอนที่ ๘๑๑ – ๘๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๘๑๑

ส. การเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ธรรมวิจยะ คือ การที่ปัญญาสามารถที่จะรู้ลักษณะที่เป็นอกุศลธรรมว่าเป็นอกุศลธรรม และขณะใดที่เป็นกุศลก็เป็นกุศลแม้ว่าจะเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ปัญญาย่อมเป็นปัจจัยที่ทำให้จิตสงบขึ้นมากกว่าก่อนที่ยังไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน และเมื่อสงบขึ้น ก็ไม่ได้ยึดถือความสงบนั้นว่าเป็นเรา เมื่อไม่ยึดถือสภาพที่ความสงบว่าเป็นเรา ก็ยิ่งสงบขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัยที่จะให้สงบ และปัญญาก็รู้ว่ขณะนั้นเป็นเพียงลักษณะของจิตที่สงบ หรือเป็นลักษณะของความสงบที่สงบขึ้นเพราะเหตุใด และยังละการยึดถือความสงบในขณะนั้นด้วย

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า แม้สมถภาวนาโดยนัยของการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะต่างกับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน เพราะผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานจะมีความเข้าใจเพียงขั้นที่ว่า ขณะนั้นมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ตามปกติจิตสงบ หรือไม่สงบ และรู้เหตุที่จะทำให้สงบขึ้น แต่ไม่ใช่ปัญญาที่รู้ถึงปัจจัยว่าในขณะที่นั้นสงบหรือไม่สงบเพราะอะไร หรือว่าเมื่อสงบแล้วสงบขึ้นอีกเพราะอะไร และก็ไม่ยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

โดยมากก่อนที่จะเจริญสติปัฏฐาน หรือว่าก่อนที่จะเจริญสมถภาวนา คือ การอบรมจิตให้สงบบ่อยขึ้นจริง ๆ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาธรรมโดยละเอียดมักจะต้องการทำสมาธิแต่เวลาที่เข้าใจลักษณะของจิตที่สงบว่าต้องเป็นกุศล ถ้าไม่ใช่กุศลจะสงบไม่ได้ ถ้าไม่ใช่เป็นไปในทาน คือ การระลึกถึงทานบ้าง การระลึกถึงศีลบ้าง โดยเป็นผู้ที่มีปกติสละมัจฉริยะ หรือว่าเป็นผู้ที่มีปกติวิริยอุตสาหะทางกาย ทางวาจา ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะมีความสงบเวลาที่ระลึกถึงทาน หรือว่าระลึกถึงศีล

แต่เพราะความเป็นผู้ที่สามารถสละความตระหนี่ เป็นผู้ที่วิริยอุตสาหะด้วย และเป็นผู้ที่สงบเวลาที่ระลึกถึงจาคะหรือระลึกถึงศีล และปัญญาที่รู้จริง ๆ ว่า ขณะนั้นเป็นจิตที่เป็นกุศลจึงสงบ การรู้อย่างนี้ทำให้ท่านไม่ต้องการที่จะไปทำสมาธิ เพราะรู้ว่า อารมณ์ในขณะนั้นไม่ใช่อารมณ์ที่จะทำให้จิตสงบ เพราะไม่ประกอบด้วยปัญญาที่สามารถรู้ว่า ลักษณะของความสงบต้องเป็นสภาพของจิตที่เป็นกุศล ไม่ใช่เป็นสภาพของจิตที่ต้องการโดยไม่เข้าใจหรือไม่รู้ลักษณะของจิตเลยว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือไม่เป็นกุศลเพราะอะไร

ถ. การเห็นตามที่อาจารย์บรรยาย คือ ที่เห็น เฉพาะที่เห็น สักแต่ว่าสี หรือเห็นแต่เพียงรูปารมณ์ แต่ส่วนใหญ่มักจะไม่เห็นอย่างนั้น จะเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นผู้หญิง ผู้ชาย ผมอยากจะให้ท่านอาจารย์อธิบายตรงที่เป็นคน เป็นสัตว์ มีความเกิดดับของจิตที่เร็วมากอย่างไร

สุ. จับด้ามมีดทีเดียว จะให้ด้ามมีดสีกได้ไหม

ถ. เป็นไปไม่ได้

สุ. เป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าจับบ่อย ๆ เรื่อย ๆ วันหนึ่งก็ค่อย ๆ สีกไป ฉันทิ เมื่อทราบว่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมที่มีจริงเพราะกำลังปรากฏ แต่เวลาที่ไม่เห็นว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ เพราะทันทีที่เห็นก็รู้ทันทีว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นวัตถุ เป็นบุคคล เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ นั้นเห็นผิด ขณะนั้นปัญญายังไม่ถึงความสมบูรณ์ที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ซึ่งยากแก่การที่จะรู้ชัดถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่ศึกษา ไม่น้อมไปที่จะรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏนี้ ถ้าไม่คิดอะไรเลย ไม่คิดถึงรูปร่างสัณฐาน จะไม่มีวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งสิ้น เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น เมื่อหลับตาแล้วไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เมื่อลืมตาก็มีเพียงสิ่งที่ปรากฏโดยยังไม่ทันคิดถึงรูปร่างสัณฐาน นั่นคือความหมาย อรรถที่แท้จริงของสภาพธรรมที่มีจริงที่ปรากฏทางตา

เมื่อไม่เคยอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ชัดอย่างนี้มานานเหลือเกินในอดีต จะให้กำลังเห็นและเกิดรู้แจ้งทันทีว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน

เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ ย่อมเป็นไปไม่ได้ เหมือนกับการจะจับด้ามมีดที่เดียวและจะให้ด้ามมีดลึกลงไป แต่ถ้ามีสติเกิดขึ้นรู้ว่า ทางตานี้ยังเห็นเป็นคนอยู่ ยังเห็นเป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ อยู่ ก็เกิดระลึกได้ว่า แท้ที่จริงแล้วขณะนี้ เป็นแต่เพียงสภาพที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา น้อมไปที่จะรู้อย่างนั้นบ่อย ๆ เนือง ๆ

จะเร่งรีบทำอะไรก็ได้ เพราะว่าอวิชชาที่สะสมมาในอดีตมีมาก และสติก็เพิ่งจะเริ่มระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะให้แจ่มแจ้งประจักษ์ที่เดียวเป็นไปไม่ได้ ซึ่งเหตุที่ยังเห็นเป็นสัตรว์ เป็นบุคคล ก็เพราะขาดการศึกษาที่จะน้อมไปรู้ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยสภาพที่แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา มีรูปอื่นปรากฏเวลากระทบสัมผัส แต่ทางตาจะแข่งด้วยไม่ได้ จะอ่อนด้วยไม่ได้ จะเย็นด้วยไม่ได้ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น เพราะฉะนั้น น้อมไปที่จะรู้ในขณะที่กำลังเห็นบ่อย ๆ จนกว่าจะชิน

ถ. กว่าที่เราจะทราบว่าเป็นคน เป็นสัตรว์ วิถีจิตเกิดอย่างไรบ้าง

สุ. จักขุปสาทเกิดดับอย่างรวดเร็วที่กลางตา รูปารมณฺ์ คือ สิ่งที่ปรากฏก็เกิดดับอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน แต่ว่านามธรรมเกิดดับเร็วกว่ารูปธรรม ด้วยเหตุนี้ไม่ว่ารูปใด ๆ ก็ตามซึ่งเป็นสภาวะรูป เป็นรูปที่มีลักษณะจริง ๆ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยจะมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ

เพราะฉะนั้น ก่อนเห็นก็ต้องมีไข่มุข ขณะที่ยังไม่เห็น มี ซึ่งขณะนั้นไม่ใช่การได้ยิน ไม่ใช่การได้กลิ่น ไม่ใช่การรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะนั้นเป็นภวังคจิต เพราะถ้ากำลังได้ยินอย่างนี้ จะให้เกิดเห็นต่อจากการได้ยินทันทีไม่ได้

เวลาที่ยังไม่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดเลย และจะมีวิถีจิตที่เกิดขึ้น จิตก่อนนั้นต้องเป็นภวังคจิต หมายความว่า เป็นจิตซึ่งไม่ได้รู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดใน ๖ ทวาร คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จักขุปสาทก็เกิดพร้อมกับภวังคจิต รูปารมณฺ์ก็เกิดพร้อมกับภวังคจิต แต่ไม่มีใครประจักษ์การเกิดของจักขุปสาท หรือการเกิดของรูปารมณฺ์ เพราะในขณะนั้นเป็นภวังคจิตซึ่งไม่มีการรู้อารมณ์ทางหนึ่ง

ทางใดเลย เหมือนในขณะที่กำลังนอนหลับสนิท ไม่ฝัน ไม่ใช่คนตาย เพราะฉะนั้น ก็มีจิตที่เกิดดับสลับสับต้ออยู่อย่างรวดเร็ว ทุกขณะก่อนที่จะมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การคิดนึก หรือการรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทวาร

จักขุประสาทเกิดแล้วยังไม่ดับ รูปารมณ์เกิดแล้วยังไม่ดับ ภาวังคจิตเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะจิตเกิดดับเร็วกว่ารูปารมณ์ เมื่อภาวังคจิตที่เกิดพร้อมกับจักขุประสาทและรูปารมณ์ที่กระทบภาวังคจิตนั้นดับไปแล้ว การกระทบของรูปารมณ์ที่กระทบกับจักขุประสาท ที่กระทบกับภาวังคจิต เป็นปัจจัยให้ภาวังคจิตดวงต่อไปไหว หมายความว่าพร้อมที่จะรู้อารมณ์ทางทวารที่กระทบ แต่ยังไม่รู้ทันที ยังเป็นภาวังคจิตอยู่ ซึ่งภาวังคจิตที่เกิดต่อจากอดีตภาวังคจิตที่กระทบกับรูปารมณ์นั้น ชื่อว่าภาวังคจลนะ ยังเป็นภาวังค ยังไม่สามารถที่จะเห็นได้ทันที นี่ชั่วอีกขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป

เมื่อภาวังคจลนะดับไปแล้ว ภาวังคบุพเพทนะซึ่งเป็นภาวังคจิตดวงสุดท้ายก็เกิดขึ้น เมื่อภาวังคจิตที่เป็นภาวังคจิตดวงสุดท้าย คือ ภาวังคบุพเพทนะดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปจะไม่เป็นภาวังคจิต หมายความว่าจะเป็นจิตที่รู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ เพราะฉะนั้น ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งจุติ คือ ตาย จะต้องแยกให้รู้ลักษณะของจิตว่า ขณะที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่คิดนึก แต่จิตก็เกิดดับ คือ หลังจากที่ถูกผัสสนิแล้วก็มีภาวังคจิตซึ่งเกิดดับคั่นกับการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย และการคิดนึก อยู่ตลอดเวลา

ในขณะนี้เองภาวังคจิตก็มีคั่นอยู่ แต่ไม่ปรากฏเลย เสมือนกับว่ามีการเห็นตลอดเวลา และก็มีได้ยินสลับเป็นครั้งคราว ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะจิตเกิดดับอย่างรวดเร็วจนปรากฏเหมือนกับว่ามีหลาย ๆ อย่างปรากฏพร้อม ๆ กัน

เมื่อภาวังคบุพเพทนะดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเป็นวิถิจิต ถ้าใช้คำว่าวิถิจิต ก็หมายความว่า เป็นจิตที่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทวาร

ถ้ารู้อารมณ์ทางตาโดยอาศัยจักขุประสาท ไม่ว่าจะเห็นจิตก็ดวงก็ตามที่รู้อารมณ์ทางตาโดยอาศัยจักขุประสาท เป็นจักขุทวารวิถิจิตทั้งหมด ถ้าเป็นการได้ยินทางหู ไม่ว่าจะ

จะเป็นจิตที่ดวงก็ตามที่อาศัยโสตปสาทเกิดขึ้นรู้เสีย จิตเหล่านั้นทั้งหมดชื่อว่า โสตทวารวิถี คือ เป็นวิถีจิตที่รู้อารมณ์โดยอาศัยหูเป็นทวารหรือเป็นทางรู้ สำหรับทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน แต่จะขอยกเฉพาะจักขุทวารที่ถามถึงว่า ก่อนที่จะรู้ว่าเป็นคน สัตว์ วัตถุสิ่งต่าง ๆ จิตเกิดดับอย่างไร

วิถีจิตที่เกิดหลังจากภวังคุปัจเฉพะ ยังไม่ใช่จักขุวิญญาณ คือ ยังไม่ได้กระทำกิจเห็น แต่ว่าจิตนั้นโดยพยัญชนะแปลจากภาษาบาลีว่า อวชฺชนจิต หมายความว่ารำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบ แต่ถ้าใช้ในภาษาไทย การรำพึงนี้ดูเป็นเรื่องยาว แต่ว่าจิตแต่ละดวงเกิดดับอย่างรวดเร็ว

วิถีจิตแรก ดวงที่ ๑ ของจักขุทวารวิถี กระทำอวชฺชนจิต คือ รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบที่จักขุทวาร ด้วยเหตุนี้จึงทรงบัญญัติเรียกจิตนั้นว่า อวชฺชนจิต ถ้าเป็นทางจักขุทวาร ก็เป็นจักขุทวารอวชฺชนจิต คือ จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบที่จักขุทวาร และดับไป เร็วที่สุด ชั่วขณะเดียว เมื่อดับแล้วเป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณ คือ จิตเห็น เดียวนี้ที่กำลังเห็น ในขณะนี้ดูเหมือนว่ามีแต่จักขุวิญญาณที่กำลังเห็น แต่แท้ที่จริงแล้วจักขุวิญญาณเกิดเพียงชั่วขณะเดียวและดับไปอย่างรวดเร็ว

เมื่อจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาดับไปแล้ว วิถีจิตซึ่งเป็นจักขุทวารวิถี คือ จิตที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา แม้ว่าไม่เห็นแต่ก็รู้อารมณ์คือสิ่งที่ปรากฏทางตาที่ยังไม่ดับ เกิดขึ้นรับ คือ รู้อารมณ์นั้นต่อจากจิตที่เห็น เพราะฉะนั้น จึงทรงบัญญัติจิตนั้นว่า สัมปฏิจฺฉนจิต คือ จิตที่รับรู้ปารมณฺ์ รู้ปารมณฺ์ต่อจากจักขุวิญญาณ

ขณะนี้ดับไปอย่างรวดเร็ว เวลานี้สัมปฏิจฺฉนาก็เกิดต่อจากจักขุวิญญาณ แต่ไม่มีใครไปพิจารณาลักษณะของสัมปฏิจฺฉนนะ เพราะลักษณะของสัมปฏิจฺฉนนะไม่ปรากฏ เมื่อสัมปฏิจฺฉนจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏและดับไปอย่างรวดเร็ว จิตที่พิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏทางจักขุทวารนี้ ทรงบัญญัติว่า สันตึรณจิต

เมื่อสันติระณจิตดับไปแล้ว โวภูฏัพพนจิตเกิดขึ้น มนสิการอารมณ์นั้นตามการ
สะสมที่สะสมมาว่า มนสิการแล้วโลภมูลจิตจะเกิดในอารมณ์นั้น หรือว่าโทสมูลจิตจะ
เกิดในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หรือว่ากุศลจิตจะเกิดในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา

ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้ที่จะให้มนสิการารมณ์จิตที่ทำโวภูฏัพพนกิจ
ตัดสินอารมณ์นั้นให้เป็นกุศล ทั้ง ๆ ที่ทุกคนอยากจะมีกุศลจิตมาก ๆ แต่ถ้าสะสม
อกุศลมา โวภูฏัพพนะก็มนสิการให้โลภมูลจิตเกิดต่ออย่างรวดเร็วเป็นปกติ ๗ ขณะ

นั่นเป็นวิถีจิตทางจักขุทวารวิถี อาศัยจักขุประสาทเกิดขึ้นเห็นและรู้สิ่งที่ปรากฏต่อ
โดยที่ไม่ใช่เห็น แต่ว่าอารมณ์เป็นแต่เพียงรูปารมณที่ปรากฏ ยังไม่รู้เลยว่าเห็นคน หรือ
เป็นสัตว์ วิถีนี้มีก่อน เมื่อดับไปหมดแล้ว พร้อมทั้งตทาลัมพนะซึ่งเกิดต่อจากขณะ ๗
ขณะซึ่งเป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ภาวังคจิตเกิดต่อ ไม่มีใครทราบเลยว่า
ภาวังคจิตเกิดดับไปเท่าไรก่อนที่มนสิการารมณ์จิตจะเกิดขึ้นรู้รูปารมณนั้นต่อจากทาง
จักขุทวารวิถี

มนสิการารมณ์แรกที่เกิดขึ้น ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร เพียงแต่รับ คือ รู้สิ่ง
ที่ปรากฏทางตาไม่ให้ขาดตอน ท่านจะทราบหรือไม่ทราบก็ตาม ไม่ได้มีแต่จิตที่รู้สิ่งที่
ปรากฏทางตาเป็นจักขุทวารวิถีจิตเท่านั้น เพราะจักขุทวารวิถีจิตจะเป็นก็ดวงก็ดับไป
อย่างรวดเร็ว และมีภาวังคคั่นอย่างมาก และก็มโนทวารวิถีจิตรับรู้รูปารมณ
เช่นเดียวกับรูปารมณที่ปรากฏทางจักขุทวาร ปรากฏเสมือนการสืบต่อซึ่งไม่ขาดตอน
เลย จนกระทั่งเวลานี้ท่านไม่สามารถจะแยกได้ว่า ช่วงไหนเป็นปัญจทวารวิถีที่รู้
รูปารมณ ช่วงไหนเป็นมโนทวารวิถีที่รู้รูปารมณซึ่งสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว จนกระทั่ง
รูปารมณที่ปรากฏ ปรากฏไม่มีการขาดตอนเลย

นี่เป็นความรวดเร็วของวิถีจิต จากทางปัญจทวาร เป็นภาวังคจิต และเป็นการรู้
อารมณ์ที่เป็นรูปารมณต่อทางมโนทวาร ซึ่งวิถีแรกยังไม่รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร และ
ก็เป็นภาวังคจิตอีก ไม่ทราบว่าที่ขณะ หลังจากนั้นมโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้นเพราะสัญญา
เจตสิกที่จำ และวิตกเจตสิกที่เกิดพร้อมกันตรึงถึงรูปร่างสณฐานของสิ่งที่ปรากฏ
จึงรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร

ถ. คือ ทางจักขุทวารเกิดไปตลอดสายครั้งหนึ่ง จนถึงภวังคจิต มโนทวารก็รับอารมณ์ต่อ

ส. ต่อกันสนิท ไม่ปรากฏให้รู้เลยว่า ช่วงไหนเป็นปัญจทวารวิถี ช่วงไหนเป็นภวังคจิตซึ่งไม่เห็นเลย และช่วงไหนเป็นการรู้รูปรามณ์ทางมโนทวารต่อจากทางปัญจทวาร

ถ. ตอนที่มโนทวารรับอารมณ์ต่อจากทางจักขุทวาร ทางมโนทวารจะต้องเกิดหลายครั้งหลายหนจนกว่าจะรู้ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ส. จนกว่าจะตรึกถึงรูปร่างสัณฐานพร้อมสัญญาที่จำ แต่ดูเหมือนว่าทันทีที่ใช้ใหม่ จักขุวิญญาณก็ไม่ปรากฏว่าดับ

ถ. ตามปกติสามัญธรรมดา พอเห็น ก็เห็นเป็นคน เป็นสัตว์

ส. สภาพธรรมไม่ได้ปรากฏตามความเป็นจริงกับผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น จึงไม่สามารถที่จะเห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลที่กำลังปรากฏ ต่อเมื่อใดปัญญาอบรมเจริญจนกระทั่งประจักษ์ชัดจริง ๆ ว่า วิถีจิตทางปัญจทวาร ไม่ใช่วิถีจิตทางมโนทวาร เมื่อนั้นสภาพธรรมที่ปรากฏก็จะปรากฏเพียงแต่ลักษณะ ทางตากับทางหูไม่ปนกันเลย เพราะมีมโนทวารวิถีจิตเกิดคั่น ปรากฏความขาดตอนของรูปที่ปรากฏทางตาและเสียงที่ปรากฏทางหู จึงจะปรากฏว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ที่จะรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริงที่ปรากฏอย่างแท้จริง จะต้องรู้อย่างนี้ด้วย

ส. ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ก็ยังเป็นตัวตน จะกล่าวว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลสักเท่าไรก็เป็นแต่เพียงคำพูด แต่ไม่ใช่การประจักษ์แจ้งจริง ๆ ว่า ไม่ใช่ตัวตน เพราะสภาพธรรมปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. เป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง และยากเหลือเกินที่จะเข้าถึงสภาวะธรรมอย่างนั้น

๘๑๒

ส. ถ้าปัญญาเกิดขึ้น และเริ่มรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ละเล็กทีละน้อย ตามความเป็นจริง เช่น แต่ก่อนนี้สติไม่เคยเกิดเลย ไม่เคยรู้ลักษณะของสติ ไม่รู้ว่า เวลาที่สติเกิดต่างกับขณะที่หลงลืมสติอย่างไร ไม่รู้เลย ใช่ไหม

แต่ว่าเมื่อได้ฟัง ก็เป็นสังขารขันธ์ เป็นปัจจัยที่จะปรุงแต่งให้สติปัญญาเกิดขึ้น ระลึกและศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าเริ่มมีปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดพร้อมสติ ก็มีความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เมื่อมีการเริ่มที่จะรู้ ที่จะเข้าใจ ที่จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ปัญญาก็อ้อมจะรู้ขึ้น ๆ ได้ เพราะปัญญาเริ่มแล้ว

อย่างทางตาในขณะนี้ ถ้ายังไม่เคยระลึกที่จะน้อมไปรู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งความหมายของความสงบในภายใน หมายความว่าไม่ออกไปเพ่งพ่านกับอารมณ์ภายนอก ไม่เป็นสัตว์ ไม่เป็นบุคคล ไม่เป็นประเทศนี้ ไม่เป็นโลกนั้น ในขณะนั้นมีความสงบ เพราะรู้ว่ามีแต่เพียงสภาพรู้ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏเท่านั้นจริง ๆ เพราะฉะนั้นจึงเป็นภายใน ไม่มีบุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีโลกไหนทั้งสิ้น สิ่งที่ปรากฏเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏกับสภาพรู้ คือ กำลังเห็นในขณะนี้เท่านั้น

หรือว่าในขณะที่พิจารณาเสียง เสียงมีจริง เสียงปรากฏใช่ไหม ซึ่งหมายความว่า เสียงปรากฏกับสภาพที่กำลังรู้เสียง เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะนั้นเป็นความสงบในภายในก็เพราะปัญญารู้ว่า ไม่มีใคร ไม่มีคน ไม่มีอะไรทั้งนั้น มีแต่สภาพรู้ที่กำลังรู้เสียงเท่านั้นเอง โลกทั้งหมดอยู่เพียงขณะจิตที่กำลังรู้เสียงในขณะที่เสียงปรากฏ

ถ้าเริ่มศึกษารู้ลักษณะของเห็น ของได้ยิน ของสิ่งที่ปรากฏทางตา ของเสียงที่ปรากฏทางหู ปัญญาก็จะรู้ว่า เมื่ออบรมไปความรู้จะต้องชัดกว่านี้อีก ความรู้จะต้องเพิ่มกว่านี้อีก ความรู้จะต้องสามารถประจักษ์แจ้งแทงตลอดในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทางยิ่งกว่านี้อีก

แต่ถ้าสติไม่เคยเกิด ก็ดูเหมือนว่าไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแต่ละลักษณะตามเหตุตามปัจจัย ตามความเป็นจริง

บางท่านที่ศึกษาพระอภิธรรมก็กล่าวว่า จะรู้ได้อย่างไรว่าจริง ผัสสเจตสิก จันตเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เวลานี้ก็ไม่เห็นมีอะไรปรากฏสักอย่างเดียว

ที่ไม่ปรากฏ ก็เพราะสติไม่ได้ระลึก ไม่ได้ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง แต่ละลักษณะซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยอย่างนั้น ตามที่ท่านที่ประจักษ์แจ้งแล้วทรงแสดง

อย่างฉันทะเจตสิก ไม่ใช่โลกเจตสิก สำหรับโลกเจตสิกมีลักษณะที่ติดข้อง ยึดในอารมณ์ที่ปรากฏ มีการไม่สละเป็นอาการปรากฏ แต่ฉันทะไม่ใช่โลกะ ฉันทะเป็นความพอใจ เป็นสภาพที่พอใจ ถ้าสติไม่เกิด ก็ดูเหมือนว่าไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของฉันทะได้เลย แต่บางครั้งเวลาที่เกิดความโกรธขึ้น มีความพอใจในอกุศลในขณะนั้นที่โกรธอย่างนั้น ลักษณะนั้นไม่ใช่โลกะ แต่ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของฉันทะ

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมไม่ว่าจะเป็นเจตนา ความพอใจ ความตั้งใจ จะเป็นฉันทะ จะเป็นวิตก จะเป็นสภาพธรรมใด ๆ ก็ตาม ยังไม่ปรากฏว่าเป็นของจริงสำหรับผู้ที่ไม่ได้ระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ แต่สภาพธรรมทั้งหมดซึ่งผู้ที่ได้ตรัสรู้แล้วทรงแสดง จะเป็นความจริงกับผู้เริ่มอบรมเจริญปัญญา ซึ่งสภาพธรรมจะปรากฏตามปกติ

ลมหายใจทุกคนมี ไม่ต้องจดจำ เวลาที่สภาพธรรมปรากฏ เลื่อนไม่ได้เลยว่า สติจะระลึกถึงลักษณะของรูปธรรมใด นามธรรมใด แต่ขณะใดก็ตามที่มีปัจจัยที่จะให้ปัญญาที่คมกล้าเกิดขึ้นรู้ชัดในขณะนั้น แม้สภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพที่สุขุม เป็นสภาพธรรมที่ละเอียด ปัญญาก็สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นได้โดยความเป็นอนัตตา คือ โดยไม่ได้เลือก หรือว่าโดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่ใช่ด้วยความต้องการว่าอยากจะรู้การเกิดดับของลมหายใจ และก็ไปปากเพียรจดจำ ซึ่งลักษณะนั้นไม่ใช่ปัญญาที่สามารถจะประจักษ์แจ้งการเกิดดับของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน

ถ. เมื่อสักครู่แสดงวิธีจิตเป็นอัตโนมัติ มีความละเอียดลออ แต่ผมจะขอความกรุณาอาจารย์แสดงวิธีจิตที่เป็นอัตโนมัติ โดยความละเอียดลออเหมือนกับอัตโนมัติได้ไหม

ส. กระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏไปที่ละเอียดที่ละน้อย นี่เป็นหนทางเดียว

ถ. (ไต่ยีนไม้ขัด)

ส. เหมือนกันเลย วิธีจิตไม่ได้ผิดกันเลย มโนทวารวิธีจิตก็ปรากฏโดยลักษณะของมโนทวารวิธี ปัญจทวารวิธีก็ปรากฏโดยลักษณะของปัญจทวารวิธี ถ้าไม่มีมโนทวารวิธีคั่น ความขาดตอนของรูปารมณกับสัททวารมณ คือ เสียงที่กำลังไต่ยีนกับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จะแยกขาดออกจากกันได้อย่างไร

เวลานี้ทุกคนมี ๖ ทาง คือ ๖ ทวาร แต่เกิดดับสลับติดต่อกันอย่างรวดเร็วจนไม่ปรากฏว่า ทางไหนเป็นทวารไหน เพราะทันทีที่จักขุทวารวิธีจิต วิธีจิตทางจักขุทวารดับไปหมดแล้ว ภาวจิตเกิดต่อ ก็ไม่เห็นสภาพของภาวจิต มโนทวารวิธีซึ่งเกิดต่อก็ไม่ปรากฏ ดูเหมือนกับการเห็นนี้ไม่ได้ขาดตอนเลย ดูเหมือนกับการมีจักขุวิญญาณดวงเดียวเท่านั้นที่กำลังเกิดแล้วก็ดำรงอยู่เรื่อย ๆ ไม่ปรากฏการดับไป แต่ในขณะที่จักขุวิญญาณดวงหนึ่งเกิดขึ้นและดับไป กว่าจักขุวิญญาณอีกดวงหนึ่งจะเกิดขึ้นจิตมากมายหลายขณะเกิดขึ้น

การรู้ลักษณะของสภาพธรรมต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า มโนทวารวิธีเกิดขึ้นอย่างไร รูปารมณและรูปอื่น ๆ จึงปรากฏแต่เพียงลักษณะที่เป็นรูปธรรมแต่ละลักษณะเท่านั้น จึงจะไม่ใช่ว่าตน

ถ. อาจารย์กล่าวว่า หลังจากปัญจทวารวิธีหมดไปแล้ว มโนทวารวิธีที่สัญญาจดจำอารมณ์นั้น และวิตกตรึงถึงอารมณ์นั้นโดยความเป็นตัวตน ช่วงนี้ผมมีความสงสัยว่า ถ้าหากเป็นโดยการรู้แบบอัตโนมัติ คือ ตรึงนี้ไปในสภาพของปรมาตถอารมณ์ ช่วงนี้สัญญาเจตสิกจะเกิดเหมือนกันกับการรู้แบบอัตโนมัติหรือเปล่า หรือว่าต้องตัดวิธีนี้ออก หรืออย่างไร ผมข้องใจ

ส. สติเกิด ต่างกับที่หลงลืมสติเพราะอะไร เพราะมีการศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกว่าจะเป็นสัญญาในอนัตตสัญญา อนิจจสัญญา และทุกขสัญญา ค่อย ๆ อบรมไป ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ทันทีก็เกิดอนัตตสัญญาขึ้นมา เป็นไปไม่ได้ ต้องมีการศึกษา มีการรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น เริ่มตั้งแต่ รู้ว่าขณะใดหลงลืมสติ ขณะใดมีสติ เมื่อมีความต่างกันแล้ว การมโนการ การศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏพร้อมสติจึงต่างกับขณะที่หลงลืมสติซึ่งไม่ได้ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมเลย ทันทีที่เห็นก็หลงไป แต่เวลาที่มีสติไม่ได้หลงอย่างนั้น ระลึกคือไม่ลืมเกิดขึ้น ศึกษา สังเกตรู้ลักษณะของสภาพธรรม น้อมไปรู้ว่า ขณะนี้ไม่มีอะไรเลย นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา จนกว่าจะชิน

ถ. ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ กับคำอธิบายของอาจารย์ ผู้ปฏิบัติจะสามารถรู้ได้ อย่างที่อาจารย์อธิบายไหม

ส. ที่แน่นอนที่สุด คือ จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมว่าเป็นนามธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏ รู้ลักษณะของรูปธรรมว่าเป็นรูปธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏ และเพิ่มความรู้ขึ้น จนประจักษ์แจ้งความเกิดขึ้นและดับไป นี่เป็นสิ่งสำคัญ ส่วนใครที่จะรู้ได้ละเอียด รู้ได้มากน้อย รู้ได้ลึกซึ้ง รู้ได้กว้างขวาง รู้ได้ทั่วถึง รู้ได้อาภายาหาราเรงอย่างไรวินั้น ก็แล้วแต่การสะสมของแต่ละท่าน แต่ที่แน่นอนที่สุด คือ อริยสัจ ได้แก่ การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนแต่ละอย่าง

ถ. หมายความว่า ถ้าได้ประพฤติปฏิบัติแล้ว ขณะที่เสียงปรากฏ สติระลึก รู้ทันที หรือว่ากลืนปรากฏ มีสติระลึกรู้ทันที

ส. สภาพธรรมใดปรากฏ ก็แล้วแต่สติจะเกิดระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น เวลานี้รูปยังไม่ดับ แต่สติดับใช้ใหม่ เกิดประเดี๋ยวแล้วก็หลงลืมสติ แต่ว่ารูปก็ยังปรากฏว่าดับ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่มีสติ เป็นขณะที่ศึกษา เพื่อที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เมื่อสติดับไปแล้ว ก็หมดไป และเมื่อไรสติเกิดขึ้นอีก ก็แล้วแต่ว่าสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมใด ก็ศึกษา คือ สังเกต น้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น จนกว่าจะรู้ชัด เป็นปกติธรรมดาที่สุด

ไม่ต้องห่วงไหวตื่นเต้นอะไร เพียงแต่ให้รู้ว่า ขณะใดที่สติเกิด ก็เกิด และก็ศึกษา เพื่อที่จะได้รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เมื่อหมดไปแล้ว ก็หมดไป

ถ. มีผู้ปฏิบัติบางคนสงสัยว่า ขณะที่เห็นก็ไม่มีสติ ขณะที่เห็นและรู้ว่าเป็นอะไรก็ยังไม่มียกสติอีก แต่กำลังพอใจ ก็มีสติเกิดขึ้น

ส. แล้วแต่สติจะระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมใด เลือกไม่ได้ เป็นสภาพธรรมที่มีจริงที่ปรากฏ รู้ชัดในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนเพราะเป็นนามธรรม หรือเป็นรูปธรรม ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดได้ทั้งนั้นที่มีลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏ

ถ. ผมสงสัยว่า ตัวรู้ คือ สติ หรือปัญญา

ส. สติก็เป็นนามธรรม ปัญญาก็เป็นนามธรรม ความหมายของนามธรรมก็คือ เป็นสภาพที่รู้อารมณ์

ถ. รู้ เป็นสติ หรือปัญญา

ส. สติกับปัญญาต้องเกิดพร้อมกัน และมีเจตสิกอื่นด้วย

ถ. เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ได้แยกจากกัน

ส. ไม่ใช่ เจตสิกแต่ละชนิด หลายชนิดเกิดพร้อมกัน แต่ไม่ใช่หมายความว่า เจตสิกทั้งหมดเป็นชนิดเดียวกัน

ต่อจากเทวดานุสสติ เป็นอุปสมานุสสติ การระลึกถึงพระนิพพาน จะยากไหม เพราะเพียงแต่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็ยังไม่รู้ยาก รูปธรรมแท้ ๆ ไม่ใช่สัตว์บุคคลก็ยังไม่รู้ เห็นที่ไรก็ยังเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่รู้ว่าลักษณะของรูปธรรมที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ เป็นอย่างไร ฉะนั้น การที่จะระลึกถึงพระนิพพานที่จะให้จิตสงบเป็นอุปสมานุสสตินั้น จะยากสักแค่ไหน

ที่กล่าวถึงอุปสมานุสสติต่อจากเทวดานุสสติ เพราะว่าในอนุสสติ ๑๐ คือ พุทธานุสสติ ๑ ัมมานุสสติ ๑ สังขานุสสติ ๑ ศีลานุสสติ ๑ จาคานุสสติ ๑ เทวดานุสสติ ๑ ทั้ง ๖ นี้ คือ อนุสสติ สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยเจ้าเท่านั้นที่สามารถจะบรรลุถึงความสงบที่เป็นอุปปจารสมาธิได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า บุคคลที่ไม่ใช่

พระอริยะไม่ควรที่จะระลึกถึงคุณของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ศील จาคะ หรือ เทวดา เพราะขณะใดก็ตามที่จิตสงบได้โดยการระลึกถึงธรรมฝ่ายกุศล ก็เป็นการขจัด อกุศลไม่ให้กำเริบ หรือว่าไม่ให้เพิ่มพูนขึ้น

สำหรับอนุสสติอื่นอีก ๔ คือ อุปสมมานุสสติ มรณสติ กายคตาสติ และ อานาปานสติ ก็มีอุปสมมานุสสติอีก ๑ ซึ่งสำหรับพระอริยบุคคลเท่านั้นที่สามารถจะ บรรลุถึงความสงบขั้นอุปจารสมาธิได้

เพราะฉะนั้น ในอนุสสติ ๑๐ มี ๗ อนุสสติ คือ อนุสสติและอุปสมมานุสสติ ซึ่งผู้ที่จะบรรลุถึงความสงบขั้นอุปจาระ ได้แก่ พระอริยเจ้าประเภทเดียว

สำหรับมรณสติ ผู้ที่ไม่ใช่เป็นพระอริยเจ้า เมื่อระลึกถึงบ่อย ๆ เนือง ๆ อย่าง ถูกต้อง ก็สามารถที่จะสงบถึงขั้นอุปจารสมาธิได้ เพราะฉะนั้น สำหรับมรณสติ ไม่ว่า ผู้นั้นจะเป็นพระอริยบุคคลหรือไม่ใช่พระอริยบุคคล ก็สามารถที่จะบรรลุถึง อุปจารสมาธิ แต่อย่าลืมว่า ต้องสงบจนถึงอุปจารสมาธิ ไม่ใช่ว่ามีแต่สมาธิ และไม่ใช่ กุศล ก็ไม่สงบ เพราะว่าเรื่องของสมถภาวนาเป็นเรื่องการอบรมเจริญความสงบ แต่ที่ ใช้คำว่า สมาธิ เป็นการแสดงให้เห็นว่า แม้ความสงบก็มีหลายขั้น

ความสงบชั่วขณะ เป็นขณิกสมาธิ ซึ่งเป็นกุศลจิตแต่ละขณะ ไม่มั่นคง แต่ผู้ ที่สามารถที่จะอบรมเจริญความสงบให้มั่นคง ความสงบที่มีกำลังมั่นคงนั้นถึงขั้น อุปจารสมาธิ เพราะฉะนั้น เวลาที่ใช้คำว่าสมาธิในเรื่องการอบรมเจริญความสงบ อย่าลืมว่า หมายความว่า ความสงบที่มั่นคง อย่าไปเพียรทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ โดยไม่สงบ ถ้าเป็นอย่างนั้น จะไม่ใช่สมถภาวนา

นอกจากมรณสติ ซึ่งทั้งพระอริยเจ้าและผู้ที่ไม่ใช่พระอริยเจ้าสามารถที่จะอบรม จนกระทั่งจิตสงบถึงขั้นอุปจารสมาธิ ก็มีกายคตาสติ และอานาปานสติ

สำหรับกายคตาสติ การระลึกถึงส่วนของกาย คือ ขนบ้าง ผมบ้าง เล็บบ้าง ฟันบ้าง หนังบ้าง และจิตสงบ ก็สามารถที่จะเจริญความสงบให้มั่นคงขึ้นได้ถึงขั้น ฌานจิต แต่แค่ปฐมฌานเท่านั้น

สำหรับอานาปานสติ ซึ่งเป็นอนุสสติ สามารถที่จะอบรมจนกระทั่งความสงบมั่นคงถึงฌานจิตขั้นปฐมฌาน คือ ฌานที่ ๕ โดยปัญจกณัย หรือฌานที่ ๔ โดยจตุกกณัย

จะขอกล่าวถึงอนุสสติตามลำดับ และที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ อนุสสติ ๖ สำหรับอนุสสติต่อไป สำหรับพระอริยเจ้าที่จะบรรลุคุณธรรมถึงความสงบขั้นอุปจาระ คือ อุปสมานุสสติ ซึ่งต้องเข้าใจจริง ๆ จึงจะสงบได้ ถ้าไม่เข้าใจ ไม่เป็นกุศลจิต จะสงบได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสมถภาวนาจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ผู้ที่จะอบรมเจริญจนกระทั่งความสงบมั่นคง ต้องเป็นผู้ที่ฉลาดหลักแหลม มีปัญญา เห็นโทษของอกุศล แม้ไม่ใช่ขั้นทุจจริตกรรม เพียงขั้นที่เห็น ทนที่ที่ได้ยิน ผู้นั้นก็รู้แล้วว่า ถ้าจิตไม่น้อมไปในอารมณ์ที่จะให้สงบ หรือในอารมณ์ที่เป็นสติปัฏฐานแล้ว ขณะนั้นก็ต้องเป็นอกุศล เมื่อผู้นั้นมีปัญญารู้ชัดอย่างนี้จริง ๆ และรู้หนทางที่จะอบรมเจริญความสงบ จึงจะเกิดความสงบที่มั่นคง ซึ่งก็แล้วแต่ว่าจะเป็นการระลึกถึงอารมณ์ใดในอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน ๔๐

สำหรับพุทธานุสสติ ท่านที่ศึกษาพระธรรม ก็คงพอที่จะระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคได้ แต่การที่จะระลึกถึงพระนิพพาน ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของพระนิพพานอย่างถูกต้องจริง ๆ จิตจะสงบไม่ได้ เพราะฉะนั้น สำหรับอุปสมานุสสติ จะขอกล่าวถึงลักษณะของนิพพาน เพื่อให้ท่านผู้ฟังน้อมไปที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งสูงสุดยิ่งกว่าธรรมใด ๆ

ถ. มรณานุสสติ ระลึกถึงความตาย ผมระลึกที่ไรผวาทุกที ไม่สงบ เพราะอายุของเราก็เข้ามาครึ่งหนึ่งของอายุขัย จะตายเมื่อไรก็ไม่รู้ นึกถึงธรรมที่ปฏิบัติที่ยังไม่สมบูรณ์ที่ไร หรือพระไตรปิฎกที่ศึกษายังไม่จบ นึกที่ไรเร่าร้อนทุกที เร่งเพียรที่จะศึกษาไม่ได้หยุดไม่ได้หย่อน ผมนึกที่ไรผวาล้วทุกที ต้องรีบทำ รีบศึกษา รีบปฏิบัติ

ส. เพราะฉะนั้น ก็ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เลย

ถ. ผมทำงานไป คิดไป บางทีหลงลืมสติไปเกือบทั้งวัน คิดถึงความตาย คิดถึงกรรมขึ้นมา ก็รีบศึกษา มรณานุสติทำให้ผมว่า เสียเวลาไปแล้ว ไม่ได้อะไร วันหนึ่งผ่านไปแล้ว

ส. ถ้าคิดถึงและกุศลจิตเกิด ก็เป็นสติปัฏฐานได้ทันที ตัดความห่วงกังวล ซึ่งเป็นอกุศลออก ขณะที่คิดห่วง คิดกังวล ด้วยความเป็นตัวตน ไข่ใหม่ คิดอย่างนั้น ละความเป็นตัวตนไม่ได้ จึงเกิดความเป็นห่วงตัวตนขึ้น

ที่จะได้ประโยชน์จริง ๆ จากมรณสติ คือ ระลึก ศึกษา รู้ลักษณะของสภาพ กรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กุศล ก็เป็นวิตก การตรึกด้วยความห่วงใย ด้วยความกังวล ด้วยความเป็นตัวตน ขณะนั้นไม่ใช่มรณสติ

๘๑๓

สำหรับลักษณะของพระนิพพาน ข้อความใน **ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส**
โศตกมาณวกปัญหานิทเทส ข้อ ๒๒๕ มีว่า

อมตนิพพาน ... ความออกจากตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด ตรัสว่า เป็นธรรมอัน
สงบ ในอุเทศว่า วิเวกธมฺมํ ยมห์ วิชฺฌญํ

คำว่า ยมห์ วิชฺฌญํ ความว่า ที่ข้าพระองค์พึงรู้ คือ พึงรู้แจ้ง พึงรู้แจ้ง
เฉพาะ พึงแทงตลอด เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ธรรมอันสงบที่ข้าพระองค์พึงรู้แจ้ง

ไม่ควรที่จะเพียงนึกถึงเท่านั้น แต่จะต้องเป็นธรรมที่พึงรู้แจ้ง ประจักษ์แจ้งใน
ลักษณะของนิพพานด้วย แต่ถ้ายังไม่ได้ศึกษาจริง ๆ ให้เข้าใจลักษณะของนิพพานและ
เหตุให้ถึงนิพพาน ก็ย่อมไม่บรรลุถึงนิพพานแน่นอน

เคยพิจารณาไหมว่า ท่านอยากจะถึงนิพพานหรือเปล่า เคยไหม หรือไม่ได้
คิดถึงเรื่องนิพพานเลย คิดถูกหรือคิดผิดอย่างไร อยากจะถึงอะไร ต้องมีเหตุผลว่า
ทำไมจึงต้องการที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน ถ้าใครอยากที่จะประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของนิพพาน เพียงอยาก หรือว่าเห็นคุณ เห็นประโยชน์ของการประจักษ์แจ้ง
และอะไรเป็นคุณเป็นประโยชน์ของการประจักษ์แจ้งนิพพาน

ถ้ายังไม่รู้ถึงคุณ ถึงประโยชน์ของการประจักษ์แจ้งนิพพาน ก็หมายความว่า
ผู้นั้นไม่รู้นิพพาน เพียงแต่มีโลภะ มีความปรารถนาในสิ่งที่ท่านเรียกว่านิพพาน โดยที่
ไม่ได้ไถ่ลัดเข้าไปถึงความเข้าใจในลักษณะของนิพพานเลย

เพราะฉะนั้น เห็นคุณอะไรของพระนิพพาน จึงต้องการที่จะประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของนิพพาน

ผู้ฟัง เพราะต้องการความสงบ ขณะที่ศึกษาในตำราว่า พระนิพพานนั้นไม่มี
ปัจจัยปรุงแต่ง เพราะว่าชีวิตประจำวันของเรานี้อยู่ด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงมีความทุกข์
ดิ้นจึงอยากจะถึงความสุข คือ ทุกวันนี้เราก็กังมือกุศลเกิด จึงมีความทุกข์ แต่เมื่อ

เจริญสติแล้ว ความทุกข์น้อยลงกว่าสมัยที่ยังไม่ได้เจริญสติ ดิฉันก็เทียบว่า ถ้าตราบ
ใดมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ ความสุขคงจะมีมากขึ้น เราเทียบดูจากการที่เจริญสติ
มีสติเกิดก็มีความสุขขึ้นมาก อะไรอย่างนี้ จากความสงบ ความสุขเกิดจากความสงบ

ส. ถ้าสุขแล้ว สงบแล้ว พอไหม

ถ. สงบยังมีไม่มากพอ ยังต้องเจริญต่อไป

ส. พอถึงนิพพานแล้วเป็นอย่างไร ที่ว่าจะเกิดประโยชน์อะไร

ถ. ก็อกุศลไม่เกิด เกิดน้อยน้อยเรายังมีความสงบ มีความสบาย ถ้า
อกุศลไม่เกิดเลย ดิฉันก็คาดไม่ถึงว่า จะสุขสักแค่ไหน

ส. ที่ถูกแล้ว อกุศลใด ๆ ทั้งหมดที่มี ที่ปรากฏ ที่สะสมมา ที่เกิดขึ้นให้รู้
ไม่สามารถที่จะดับให้เป็นสมุจเฉทได้ ตราบใดที่ยังไม่รู้แจ้ง ประจักษ์แจ้งในลักษณะ
ของนิพพาน เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของการบรรลุนิพพาน คือ การประจักษ์แจ้งลักษณะของ
นิพพานนั้น คือ ขณะที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน ลักษณะของนิพพานนั่นเอง
เป็นธรรมที่ดับกิเลส

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าใครจะมีการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็ยังเห็นสภาพธรรมที่มี
ปัจจัยเกิดขึ้นเป็นอกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง ไม่สามารถดับไปเป็นสมุจเฉท แม้ความเห็น
ผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ซึ่งเป็นสัkkายทิฏฐิ ก็ไม่
สามารถดับเป็นสมุจเฉทจนกว่าโลกุตตรจิตจะเกิดขึ้น ประจักษ์แจ้งสภาพของนิพพาน
ได้รู้แจ้งในสภาพธรรมซึ่งเป็นธรรมที่ดับกิเลส เพราะธรรมอื่นไม่สามารถจะดับกิเลสได้
เลย ซึ่งผู้ที่ต้องการที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ก็รู้ว่า ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของนิพพาน ตรานั้นกิเลสยังไม่ได้ดับ ถึงแม้ว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้นสักเท่าไรก็
ตาม ก็ยังดับกิเลสไม่ได้ จนกว่าจะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมที่ดับ
กิเลส

เวลานี้เห็นการเกิดของธรรมว่าเป็นทุกข์หรือเปล่า เพราะทันทีที่เห็น ก็หลงไป
ทันทีในเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏ พอเห็นเป็นคนหนึ่งคนใดที่เคยรู้จัก ทันทีที่เห็นก็หลง
ไปในเรื่องของคนนั้น ขณะที่อ่านหนังสือพิมพ์ และสติไม่ได้เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของ

สภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ทันทิที่อ่านก็หลงไปในเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ได้เห็นโทษของการเกิดขึ้นของสังขารธรรม ซึ่งไม่หยุดเกิดเลย เวลานี้มีสภาพธรรมเกิด และก็เกิด ๆ มีแต่เกิดอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้สุดสิ้นการเกิดเลย เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ แต่เวลาที่หลงไปในเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏ ไม่สามารถที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของสังขารธรรมได้ เพราะเพลินไป หลงไปในเรื่องราวที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ด้วยเหตุนี้จึงไม่เห็นโทษว่า สภาพธรรมมีแต่ปัจจัยปรุงแต่งเกิดอยู่ตลอดเวลา ไม่สงบเลย ที่ว่าไม่สงบ เพราะว่าเกิดอยู่นั่นแล้ว เห็นแล้วก็เห็นอีกแล้ว และก็ได้ยินอีกแล้ว และก็คิดนึกอีกแล้ว และก็เห็นอีกแล้ว คิดนึกอีกแล้ว ได้ยินอีกแล้ว มีสภาพธรรมซึ่งเกิดไม่รู้จักจบ ไม่รู้จักสิ้นสุด

แต่การที่จะรู้ได้ ต้องเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน และมีปัญญาสมบูรณ์เป็นขั้น ๆ จนกว่าจะเห็นโทษของสังขารธรรมเป็นขั้น ๆ เพราะเวลานี้แม้แต่เพียงอรรถของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรมเท่านั้น เป็นแต่เพียงธาตุรู้ สภาพรู้ ถ้ายังไม่บรรลุถึงวิปัสสนาญาณขั้นต้น คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ก็ยังเป็นเรื่องราว เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพราะฉะนั้น จะเกิดเห็นโทษของการเกิดขึ้นและดับไป ๆ ของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ย่อมเป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะถึงนิพพาน ต้องมีการบรรลุวิปัสสนาญาณตามลำดับขั้น เห็นโทษของสภาพธรรมที่เกิดดับ มิฉะนั้นแล้วก็ยังเป็นแต่เพียงคำพูดเท่านั้นที่ว่า น่าเบื่อ เหลือเกิน สภาพธรรมมีแต่อกุศล เดี่ยวทางตา เดี่ยวทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่สงบเลย คำพูดอย่างนี้จะเป็นจริงตามนี้ สำหรับผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน และปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมชัดเจนขึ้น คำพูดนี้ไม่เปลี่ยนแต่ความรู้ชัดขึ้น ความหมายจริง ๆ ก็ชัดขึ้นด้วย เช่น สภาพธรรมนี้ช่างน่าหน่าย น่าละคลาย เพราะว่าเกิดขึ้น ๆ ตลอดเวลา แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐาน เบื่อเหลือเกินใช่ไหมเรื่องยุ่ง ๆ ทั้งนั้น เดี่ยวคนนี้ก็ยุ่ง เดี่ยวคนนั้นก็ยุ่ง จะอยู่สงบ ๆ สบาย ๆ สักวันหนึ่งก็ไม่มี เดี่ยวญาติ เดี่ยวเพื่อน เดี่ยวคนนั้นมีธุระเดือดร้อน เดี่ยวคนนี้มีเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมนานาประการที่จะต้องทำ ดูชีวิตนี้

ช่างวุ่นวายไม่สงบเลย นั่นสำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งและเกิดขึ้นแต่ละขณะจริง ๆ

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ชัดจนกระทั่งละคลายได้ จะต้องเห็นการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่เพียงเรื่องราวต่าง ๆ ที่น่าเบื่อหน่าย แต่ต้องเป็นการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ถ้าสติระลึกจะรู้ได้เลยว่า เกิดอีกแล้ว ไม่หยุด จะเป็นเสียง หรือจะเป็นได้ยิน หรือว่าจะเป็นคิดนึก หรือว่าจะเป็นความรู้สึก ก็เกิดอีกแล้ว ดับไปแล้วก็เกิดอีก เกิดอีกแล้ว ประจักษ์ลักษณะสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ละคลาย หน่ายสังขารธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งไม่ใช่เพียงการเบื่อเรื่องราว ความสับสน ความวุ่นวายในชีวิต แต่จะต้องเป็นการรู้ชัดในสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. พุทธถึงอารมณ์ของพระนิพพาน ดิฉันเคยได้อ่านพบข้อความหนึ่งว่า ธีรชนเหล่าใดยังเพ่งมานอยู่เป็นเนืองนิตย์ ย่อมได้สัมผัสกับพระนิพพานอันเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นเสมอได้ เรียนถามอาจารย์ว่า ความหมายของคำว่า นิพพานกับฌาน เป็นอารมณ์ของสมถะหรือวิปัสสนา

สุ. ลักษณะปนิชฌาน หรือว่าอารมณ์ปนิชฌาน คำว่า ฌาน หมายความว่า ถึงเฝ้าอกุศลธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าเฝ้าโดยสมถภาวนา ก็คือเฝ้านิ वर्ณธรรม ๕ โดยความสงบที่มั่นคงขึ้น แต่ถ้าเป็นลักษณะปนิชฌาน หมายความว่าถึงเฝ้าวิจิกิจฉา ความสงสัย ความไม่รู้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมด้วยปัญญาที่พิจารณา ลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ลักษณะปนิชฌาน

ข้อความใน **บุพพสิกขาวัชรณนา** ซึ่งเป็นหนังสือรจนาโดย พระอมราภิกขิต วัดบรมนิवास สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงชำระ มีข้อความเรื่องนิพพาน ซึ่งอาจจะทำให้เข้าใจความหมายของนิพพานมากขึ้น

ข้อความมีว่า

อนึ่ง จะประสงค์ว่า ความไม่เป็น ไม่มีแห่งปัญจขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน เป็นพระนิพพานเล่าไฉรั ก็ไม่ชอบ คือ ไม่ถูกต้อง

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดว่า นิพพานคืออะไรแน่ ถ้าเพียงแต่ความไม่เป็น ไม่มีแห่งปัญจขันธ์ คือ ความดับไปของสังขารธรรม ซึ่งสังขารธรรมเกิดขึ้นแล้วดับ เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงจะหมายถึงว่า ความดับของขันธ์เป็นพระนิพพาน ก็ไม่ถูก เพราะขันธ์ก็ต้องเป็นขันธ์ ขันธ์จะเป็นนิพพานไม่ได้ ขันธ์หมายความว่าถึงสภาพธรรมซึ่งมีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น เป็นจิต เป็นเจตสิก เป็นรูป โดยย่อก็คือเป็นนามธรรม ซึ่งน้อมไปสู่อารมณ์หรือรู้อารมณ์พวกหนึ่ง เป็นนามขันธ์ ๔ และสภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์ ไม่น้อมไปสู่อารมณ์เป็นรูปขันธ์อีกพวกหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ขันธ์เป็นขันธ์ ถึงแม้ว่าขันธ์จะดับ การดับของขันธ์นั้นก็ไม่ใช่ นิพพาน ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อความว่า

จะประสงค์ว่า ความไม่เป็น ไม่มีแห่งปัญจขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน เป็นพระนิพพานเล่าไฉรั ก็ไม่ชอบ เพราะขณะแห่งอริยมรรค ปัญญาเกิดขึ้นเห็นพระนิพพานนั้น ปัญจขันธ์ก็ยังมีปรากฏเฉพาะหน้าอยู่ ไม่สูญไป

เพราะโลกุตตรจิตเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ฉานจิตซึ่งเป็นสมถภาวนา เพราะในสมถกัมมัฏฐานไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์

ข้อความต่อไปมีว่า

อนึ่ง ความถึงสุภาทิเสสนิพพานเล่า ก็มี ก็เป็นในขณะมรรค อาศัยซึ่งปัญจขันธ์ซึ่งเป็นปัจจุบันเกิดขึ้น

แสดงให้เห็นความต่างกัน คือ ขันธ์ต้องเป็นขันธ์ นิพพานต้องเป็นนิพพาน แต่ว่าขันธ์นั่นเองที่เป็นโลกุตตรจิตเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน เพราะฉะนั้น นิพพานจึงไม่ใช่โลกุตตรจิต แต่ว่าพระผู้มีพระภาคก็ตรัสเรียกมรรคและผลเหมือนชื่อที่ใช้เรียกพระนิพพาน คือ ราคักขโย โทสัักขโย โมหัักขโย

ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าเป็นชื่อแห่งมรรค ต้องแปลว่า ธรรมเป็นเหตุลึ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะการปหานกิเลสเป็นกิจแห่งมรรค ถ้าเป็นชื่อแห่งผล คือ ในขณะผลจิต โลกุตตรผลจิต ต้องแปลว่า ความลึ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะอรหัตตผลเกิดในที่สุดแห่งความลึ้นกิเลส

ถ้าเป็นชื่อแห่งพระนิพพาน ต้องแปลว่า ธรรมเป็นที่ลึ้นแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะว่ากิเลสมาถึงพระนิพพานซึ่งเป็นอารมณ์แห่งมรรคแล้วแลลึ้นไป ตั้งแต่อริยมรรค เป็นเครื่องลึ้นไปแห่งกิเลสเกิดขึ้น กิเลสไม่เป็นต่อไปได้อีก อริยมรรคจึงเป็นอนุปัตตินิโรธ ดับทีเดียวแห่งกิเลส ไม่เกิดอีก ส่วนพระนิพพานย่อมเป็นอุปนิสัยแก่อริยมรรคนั้น คือว่า เป็นอารมณ์ เป็นปัจจัย มีกำลังแก่อริยมรรคนั้นโดยปริยาย

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของฉานหรือเปล่า

ถ. ไม่ใช่เรื่องของฉาน

ส. ทวนอีกสักครั้ง ข้อความข้างต้นว่าอย่างไร

ถ. ชีวชนเหล่าใด ผู้เพียรเพ่งฉานอยู่เนืองนิตย์ ย่อมสัมผัสกับนิพพานอันเกษมจากโยคะ หารธรรมอื่นเสมอมิได้

ส. ถ้าศึกษาโดยตลอดย่อมทราบว่าเป็นผู้ที่ได้ฉานจิตตั้งแต่ปฐมฉานจนถึงอุปปฉานไม่บรรลุมรรคผล เช่น ท่านอาฬารดาบสและอุทกดาบส

การศึกษาพระธรรมต้องศึกษาโดยตลอด และประกอบกันด้วย เพียงเฉพาะตอนหนึ่งตอนใดตอนเดียวไม่ได้

อุปสมานุสสติ เป็นเรื่องที่ระลึกยาก แต่เมื่อมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น การระลึกก็จะถูกต้อง และสงบได้ ซึ่งข้อความใน ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ รูปสูตร ข้อ ๒๕๑ มีว่า

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุที่นั้นข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย รูปละเอียดกว่ารูป นิโรธละเอียดกว่ารูป ฯ

ความละเอียดเพิ่มเป็นขั้น ๆ อย่างรูป คือ นามธรรมทั้งหลาย ย่อมละเอียดกว่ารูปที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ว่ารูปในที่นี้จะยัง

ละเอียดกว่ารูปเมื่อหมายความว่าถึงรูปฌาน ซึ่งย่อมละเอียดกว่ารูปฌาน เพราะจิตที่สงบที่พ้นจากการติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ถึงขั้นอุปนาสมานะที่มีรูปเป็นกัมมฐานหรือเป็นอารมณ์ที่ทำให้สงบ นั้นเป็นจิตที่สงบ แต่มีรูปเป็นอารมณ์ แต่เวลาที่จิตจะสงบขึ้นอีก นามธรรมนี้มีภูมิ มีขั้น มีระดับที่สงบกว่านั้น ละเอียดกว่านั้น เวลาที่มีรูปเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น ความหมายในที่นี้หมายความว่าถึงรูปฌานและอุปฌานที่ว่า *ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อรูปละเอียดกว่ารูป นิโรคละเอียดกว่าอรูป* ฯ

ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ และสัตว์เหล่าใดดำรงอยู่ในรูปภพ สัตว์เหล่านั้นไม่รู้ชัดซึ่งนิโรค (คือ พระนิพพาน) เป็นผู้ยังต้องกลับมาสู่ภพใหม่ ส่วนชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปภพแล้วไม่ดำรงอยู่ในรูปภพ ชนเหล่านั้นย่อมหนีไปในนิโรค เป็นผู้ละมั่งจุเสียได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องมตธาคูณไม่มีอุปบัติด้วยนามกายแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งการสละคืนอุปธิ ย่อมแสดงบพอันไม่มีความโคก ปราศจากกฐลี ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

ถึงแม้ว่าจะได้ฌานถึงขั้นอุปฌาน แต่ว่าเมื่อไม่รู้ชัดในพระนิพพาน คือ นิโรค ก็เป็นผู้ยังต้องกลับมาสู่ภพใหม่

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่มี ละเอียดเป็นขั้น ๆ โดยการประจักษ์แจ้ง รูปธรรม มีจริง และที่จะปรากฏว่าเป็นเพียงรูปธรรมเท่านั้น ก็ละเอียดกว่าการที่ยึดถือสภาพของรูปนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะจะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งรู้จริง ๆ ว่า อรรถของคำว่ารูปธรรมจะต้องไม่มีการยึดถือรูปธรรมที่ปรากฏนั้นว่า

เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งใด ๆ จึงจะซาบซึ้งถึงอรรถของลักษณะของรูปธรรมว่าเป็นรูป เป็นรูปธาตุ ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงรูปจริง ๆ

แต่รูปทั้งหมด ก็ยังหยابกว่านามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้เท่านั้น ในขณะที่รูปยังปรากฏทางตา ขณะนี้มีรูปปรากฏ แต่นามธรรมเป็นเพียงสภาพที่รู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้เท่านั้น เสียงยังปรากฏทางหู แต่นามธรรมเป็นสภาพที่รู้เสียง เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้เท่านั้น

ถ. สภาพพระนิพพาน คือ เป็นทางใจ

ส. นิพพานละเอียดกว่ารูปซึ่งเกิดดับ และก็ยากที่จะรู้ ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็พูดแต่เพียงว่า นามธรรม นามธาตุ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้ แต่ว่าลักษณะของนิโรธ คือ พระนิพพานนั้น ละเอียดกว่ารูปที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย

ถ. เป็นแต่เพียงสภาพรู้

ส. นิพพานไม่ใช่สภาพรู้ ละเอียดกว่า เพราะไม่เกิด นามธรรมถึงแม้ว่าจะเป็นสภาพที่ละเอียด ก็ยังเกิดขึ้นให้รู้

การเห็นกำลังมี เป็นสภาพรู้ทางตา การได้ยินในขณะที่กำลังได้ยิน เป็นสภาพรู้ ยังมีอาการเกิดขึ้นให้รู้ว่าเป็นสภาพรู้ แต่ลักษณะของพระนิพพานคือนิโรธนั้น ไม่เกิด เพราะฉะนั้น จะละเอียดกว่าสภาพของนามธรรมที่เกิดแล้วก็ดับให้รู้ว่าเป็นดับ

๘๑๔

การที่จะระลึกถึงพระนิพพาน คือ อุปสมานุสสติ จะต้องอาศัยความเข้าใจ ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมก่อน จึงจะโน้มไปสู่สภาพซึ่งไม่ใช่สังขารธรรม ไม่มีปัจจัย ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จะสงบจริง ๆ ใหม คิดดู ไม่มีการเกิดเลย

เวลานี้เดี๋ยวก็เห็นแล้ว เกิดอีกแล้ว เดียวก็ได้ยินอีกแล้ว ไม่รู้จักจบ ถ้าสติระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมจะเห็นได้จริง ๆ ว่า เป็นนามธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเรื่อย ๆ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และก็เกิดอีก และก็ดับไป ไม่จบ จึงไม่สงบ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่ไม่ใช่สังขารธรรม ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง และไม่เกิดเท่านั้นที่จะสงบจริง ๆ จะไม่มีการเดือดร้อนประการใด ๆ เลย

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๒๙ มีข้อความ ที่แสดงลักษณะของนิพพาน ซึ่งตรงกันข้ามกับสังขารธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง ว่า

ควรรู้อย่างไรว่า ความเกิดขึ้นเป็นสังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน

นี่คือลักษณะที่จะโน้มไปสู่ธาตุที่สงบจริง ๆ

ความเป็นไปเป็นสังขาร ความไม่เป็นไปเป็นนิพพาน

ถ้าเกิดแล้วจะไม่เป็นไปต่าง ๆ นานา เป็นไปได้ไหม จะยับยั้งเหตุปัจจัยที่จะไม่ให้เป็นอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่สภาพธรรมใดก็ตามเมื่อไม่เกิด จะให้เป็นไปอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะสภาพธรรมนั้นไม่เกิด จึงไม่เป็นไป

เครื่องหมายเป็นสังขาร ความไม่มีเครื่องหมายเป็นนิพพาน

ถึงแม้ว่าจะเป็นนามธรรมที่เกิดขึ้น เป็นเพียงธาตุรู้ สภาพรู้ แต่ยังมีเครื่องหมาย คือมีลักษณะให้รู้ว่า สภาพรู้ ธาตุรู้ นั้นต่างกับสภาพของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้ และลักษณะของรูปธรรมซึ่งเป็นรูปธรรมจริง ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ยังมีลักษณะ คือมีเครื่องหมายให้รู้ว่า รูปนั้นเป็นอย่างนั้น รูปนี้เป็นอย่างนี้

ความประมวลมาเป็นสังขาร ความไม่ประมวลมาเป็นนิพพาน

ความสืบทอดเป็นสังขาร ความไม่สืบทอดเป็นนิพพาน

ความไปเป็นสังขาร ความไม่ไปเป็นนิพพาน

ความบังเกิดเป็นสังขาร ความไม่บังเกิดเป็นนิพพาน

ความอุปบัติเป็นสังขาร ความไม่อุปบัติเป็นนิพพาน

ความเกิดเป็นสังขาร ความไม่เกิดเป็นนิพพาน

ความแก่เป็นสังขาร ความไม่แก่เป็นนิพพาน

ความป่วยไข้เป็นสังขาร ความไม่ป่วยไข้เป็นนิพพาน

ความตายเป็นสังขาร ความไม่ตายเป็นนิพพาน

ความเศร้าโศกเป็นสังขาร ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน

ความรำพันเป็นสังขาร ความไม่รำพันเป็นนิพพาน

ความคับแค้นใจเป็นสังขาร ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน ฯ

พอที่จะสงบบ้างไหม เมื่อระลึกถึงสภาพที่ไม่เกิด ไม่เป็นไป ไม่ตาย ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่รำพัน ไม่เศร้าโศก เพราะว่าไม่เกิดขึ้น นั่นจึงจะสงบจริง ๆ

การระลึกถึงคุณของนิพพาน เป็นการยากที่คนธรรมดาซึ่งไม่ได้อบรมเจริญปัญญาเลยจะเข้าใจในความหมายของนิพพานได้ แต่ถึงแม้ว่านิพพานจะเป็นธรรมที่รู้ยากและประจักษ์แจ้งยากยิ่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า หมดหนทางที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

ผู้ที่ประจักษ์แจ้งลักษณะนิพพานได้ ต้องเป็นผู้ที่อดทนจริง ๆ และต้องเป็นผู้ที่ละเอียดตั้งแต่ขั้นการศึกษา และขั้นพิจารณาเหตุผลของสภาพธรรมเพื่อที่จะให้เข้าใจลักษณะของนิพพานได้ เพราะว่าสภาพธรรมที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานได้

นั่น ต้องเป็นปัญญาตามลำดับขั้นที่ได้อบรม ไม่ใช่ว่าเพียงปัญญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็สามารถที่จะรู้แจ้งนิพพานได้ และสภาพธรรมทั้งหลายที่มีจริง คือ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ แม้ไม่ใช่นิพพาน ก็เป็นสิ่งที่ยังรู้แสนยาก

เพราะฉะนั้น การที่สามารถจะประจักษ์แจ้งหรือเข้าใจลักษณะของนิพพานได้ ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้จริง ๆ ก่อน ถ้าไม่ใช่ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ผู้นั้นก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจแม้ลักษณะของนิพพาน

เรื่องของการประจักษ์แจ้ง เป็นเรื่องที่ต้องอบรมปัญญาให้รู้ชัดจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมจนสามารถที่จะละคลายกิเลสตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดปัญญาคมกล้าสามารถที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท แต่ทราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน แม้ว่าปัญญานั้นจะเพิ่มขึ้นชัดขึ้น แทะตลอดในลักษณะของสังขารธรรม คือ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นและดับไป แต่กิเลสยังไม่สามารถที่จะดับได้ ถึงแม้ว่าปัญญาจะประจักษ์ลักษณะที่เกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมจนละคลายสักเท่าไรก็ตาม ก็ยังดับกิเลสไม่ได้ จนกว่าปัญญาที่สมบูรณ์ที่เป็นโลกุตตรธรรมจะเกิดพร้อมกับมรรคจิต รู้แจ้งพระนิพพาน และทำกิจปหานกิเลสในขณะนั้น กิเลสจึงจะดับได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า กิเลสดับยากจริง ๆ ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง กิเลสทั้งหลายย่อมดับไม่ได้ ซึ่งกิเลสที่จะดับก่อนนั้นต้องเป็นสังกายทิฏฐิ การเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดร่วมกัน พร้อมกันรวมกันว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะฉะนั้น การที่จะระลึกถึงลักษณะของนิพพาน จะต้องเป็นความเข้าใจจริง ๆ ในลักษณะของนิพพานก่อน จิตจึงจะโน้มไปที่จะสงบเวลาที่ระลึกถึงสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามกับสังขารธรรมทั้งหลายที่กำลังเกิดและดับอยู่ในขณะนี้

บางท่านอาจจะบอกว่า เป็การเกิด เห็นโทษ เห็นภัยของการเกิด แต่ถ้าปัญญายังไม่รู้ว่ ขณะนี้อะไรเกิด มีอะไรกำลังเกิดและดับอยู่ในขณะนี้ ถ้ายังไม่รู้ย่างนี้ก็เป็นแต่เพียงความคิดที่เป็ ที่หน่ยในการที่จะต้องเกิดแล้วเกิดอีก ซึ่งก็ไม่มีอะไร เพราะถึงแม้จะมีทรัพย์สมบัติมากมายสักเท่าไร ก็เอาติดตัวไปไม่ได้ และก็มีการเกิดอีกใหม่่อีก เพราะฉะนั้น การเป็อย่างนั้น ยังไม่ใช่ว่าการหน่ยโดยการรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏว่า ไม่ว่าจะเป็อะไรก็ตาม ก็ไม่ใช่ตัวตน เพราะสภาพธรรมนั้นเป็นามธรรมหรือเป็รูปธรรม ที่กำลังเห็นในขณะนี้ ที่กำลังได้ยินเดี๋ยวนี้อเอง สภาพธรรมนั้นไม่ใช่ตัวตน เป็นามธรรมหรือเป็รูปธรรมที่เกิดและกัดับ แต่ไม่ใช่ตัวตนที่เกิด ถ้ามีความรู้สึกว่ เป็เราที่จะต้องเกิดอีก ก็ยังไม่ใช่ว่าความเห็นถูก แจ่มแจ้ง ชัดเจนในลักษณะของสภาพธรรมที่จะถึงพระนิพพานได้

การที่จะถึงพระนิพพาน จะต้องศึกษา และพิจารณาจนกระทั่งมีความเข้าใจจริง ๆ ซึ่งจะเป็นสังขารขันธที่ปรุงแต่งให้สติเกิดระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรม และอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะคมกล้า

เพราะฉะนั้น เรื่องของการที่จะรู้แจ้ง ประจักษ์ชัดเจนในลักษณะของนิพพาน ไม่ใช่เรื่องที่พูดเล่น ๆ แต่ว่าเป็นเรื่องจริงที่สามารถจะประจักษ์แจ้งได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่อดทนจริง ๆ ที่จะเริ่มตั้งแต่ความเข้าใจถูก ตั้งแต่ขั้นการฟัง และขั้นการพิจารณาจนกระทั่งถึงขั้นการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น มีทางเดียว คือ จะต้องระวังที่จะไม่ใจร้อน ที่จะเร่งรีบไปถึงนิพพาน โดยที่ไม่รู้ว่ขณะนั้นเป็แต่เพียงต้องการ ยังเป็ทาสของตัณหา ยังเป็ทาสของความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะไม่มีใครที่สามารถจะรู้แจ้งประจักษ์ลักษณะของนิพพานโดยการไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายที่กำลังปรากฏอยู่ในขณะนี้ได้

แม้ว่าการรู้แจ้งพระนิพพานเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องที่ละเอียด แต่ก็สามารถที่จะอบรม ศึกษา และพิจารณาจนกระทั่งเกิดความเข้าใจลักษณะของนิพพานจริง ๆ ได้ แต่ถ้าไม่ทรงแสดงพระธรรมไว้โดยละเอียด ท่านผู้ฟังสามารถจะเข้าใจลักษณะของนิพพานได้ไหม เพราะลักษณะของนิพพานนั้นละเอียดมาก

อุปธรรมทั้งหลาย คือ นามธรรม ละเอียดกว่ารูปแน่นอน ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏ เสียงปรากฏ แต่นามธรรมซึ่งเป็นสภาพเห็น คือ รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา และนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่ได้ยินเสียง คือ สภาพรู้เสียงที่กำลังปรากฏทางหู สภาพรู้ย่อมละเอียดกว่ารูปที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าปัญญาไม่รู้จริง ๆ ไม่ศึกษา ไม่พิจารณา ไม่สังเกตที่จะเพิ่มความรู้ว่า ที่ไม่ใช่ตัวตนในขณะเห็น เพราะเป็นสภาพรู้ น้อมไปที่จะรู้ในลักษณะของนามธรรม แต่ว่านามธรรมที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ดี นามธรรมที่ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหูก็ดี ก็ยังไม่ละเอียดเท่ากับนามธรรมซึ่งเป็นสภาพ ความสงบของจิต โดยเป็นอุปจารสมาธิ อภินาสมาธิ ถึงขั้นปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน

ความละเอียดของนามธรรม คือ อุปธรรมเหล่านั้น ย่อมละเอียดประณีตขึ้นเป็นลำดับขั้น แต่ก็ยังมีรูปเป็นอารมณ์ ยังไม่ละเอียดเท่ากับฌานจิตซึ่งไม่มีรูปเป็นอารมณ์ เพราะเห็นแม่โทษของรูป ซึ่งเป็นอารมณ์ของจิตที่สงบในขณะที่เป็นรูปปัญจฌาน เพราะฉะนั้น การที่จะบรรลุอุปฌาน สภาพของจิตต้องละเอียดมากกว่ารูปปัญจฌาน แต่แม้กระนั้น สภาพของนิพพานย่อมละเอียดกว่าสังขารธรรม ธรรมทั้งหลายซึ่งมีการเกิดขึ้น

แต่ถ้าในขณะนี้ยังไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมและอุปธรรม จะนึกถึงลักษณะความละเอียด ความสุขุม ความประณีตของนิพพาน ก็ยากที่จะเป็นไปได้ แต่ผู้ที่อบรมเจริญสติจริง ๆ เริ่มจะรู้ลักษณะของนามธรรม ซึ่งเวลาที่เริ่มจะรู้ลักษณะของนามธรรมจะรู้ได้ว่า ยังไม่ประจักษ์แจ้งในสภาพรู้ ในธาตุรู้ที่เป็นนามธรรม แต่เริ่มจะเข้าใจแล้วว่า มีสภาพรู้จริง ๆ

ค่อย ๆ น้อมไปที่ละน้อยที่จะรู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็น เป็นเพียงสภาพรู้ที่กำลังได้ยิน เป็นเพียงสภาพรู้ที่กำลังนึก กำลังคิด กำลังรู้ กำลังเข้าใจ เป็นสภาพรู้แต่ละขณะ แต่ละลักษณะ

เพราะฉะนั้น เมื่อเริ่มที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพรู้ซึ่งเป็นนามธรรม และพิจารณาลักษณะของรูปธรรมซึ่งต่างกับนามธรรม ปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ก็เป็นหนทางที่จะน้อมไปเข้าใจในลักษณะของนิพพานซึ่งละเอียดประณีต เพราะไม่มีการเกิดขึ้น

ข้อความใน *ขุททกนิกาย ปฏิสมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา* ที่กล่าวข้างต้น แสดงให้รู้ถึงลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ที่ว่า

ความเกิดขึ้นเป็นสังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน

แม้แต่พยัญชนะสั้น ๆ อย่างนี้ ท่านผู้ฟังก็ต้องพิจารณาเพื่อที่จะได้เข้าใจว่า ขณะใดก็ตามที่เห็น ถ้าไม่มีการเกิดขึ้น จะไม่มีการเห็น ถ้าไม่มีเสียงเกิดขึ้น ก็ไม่มีการได้ยินเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น สภาพธรรมในชีวิตประจำวัน สภาพธรรมเหล่านั้นมีการปรุงแต่งเกิดขึ้นจึงเป็นสังขาร และเมื่อเป็นสังขารแล้ว ที่จะไม่ให้เกิดความยินดียินร้ายในสังขารที่ปรากฏ เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ อะไรก็ตามที่เกิดขึ้น เมื่อเกิดแล้วย่อมเป็นที่ตั้งของความพอใจ แต่ความพอใจจะเกิดขึ้นได้อย่างไรถ้าสภาพนั้นไม่มีการเกิดขึ้น เมื่อสภาพนั้นไม่มีการเกิดขึ้น จะให้มีโลหะในสภาพธรรมที่ไม่เกิด ย่อมเป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมนั้นที่ไม่เกิด มีจริง เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรมที่มีการเกิดขึ้น ในพระไตรปิฎกจึงกล่าวว่า

ควรรู้อย่างยิ่งว่า ความเกิดขึ้นเป็นสังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน

ความเป็นไปเป็นสังขาร ความไม่เป็นไปเป็นนิพพาน

ที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่เป็นไป ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมเป็นโลหะ เป็นโทสะ เป็นโมหะ เป็นกุศลหรืออกุศล มีการคิดนึกตรึกตรองเป็นไปต่าง ๆ นานา ในอารมณ์ที่ปรากฏ พิสูจน์ได้ในขณะนี้ที่สติไม่เกิด เป็นไปแล้วกับสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะเมื่อมีการเกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นก็ย่อมเป็นไป สืบเนื่องต่อไป

เครื่องหมายเป็นสังขาร ความไม่มีเครื่องหมายเป็นนิพพาน

เครื่องหมาย คือ ลักษณะ หรือนิमितของอาการที่ปรากฏ เป็นสี เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นไฉนต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นเครื่องหมาย คือ เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรม

เพราะฉะนั้น นิพพานไม่ใช่สี ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่ไฉน ไม่ใช่โลภะ ไม่ใช่โทสะ ไม่มีลักษณะอาการเครื่องหมายใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด จึงสงบนิ่ง และเมื่อสภาพธรรมใดประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน สภาพธรรมนั้น ย่อมดับหรือปราศจากกิเลส เพราะประจักษ์แจ้งในลักษณะของธาตุซึ่งไม่มีการเกิดขึ้น

ความประมวลมาเป็นสังขาร ความไม่ประมวลมาเป็นนิพพาน

เวลานี้เมื่อมีการเกิดขึ้น ก็ย่อมมีการประมวลมาเป็นกุศลต่าง ๆ เป็นอกุศลต่าง ๆ เป็นเจตนาต่าง ๆ เป็นความคิดนึกต่าง ๆ นี่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ว่าลักษณะของนิพพานหยุดการประมวลมาทั้งหมด เพราะสภาพธรรมนั้นไม่มีการเกิดขึ้น ไม่มีการประมวลมา ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีการเป็นไป

ความสืบทอดเป็นสังขาร ความไม่สืบทอดเป็นนิพพาน

ชีวิตของแต่ละท่านนี้ไม่จบ เมื่อเกิดมาแล้วก็สืบทอดเรื่อยมาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงขณะนี้ และจะต้องสืบทอดไป และเรื่องในวันหนึ่ง ๆ มีจบบ้างไหม เรื่องนี้จบไปชั่วคราว เรื่องนั้นเกิดมาต่อ และก็จบไปอีกชั่วคราว เรื่องเก่าก็เกิดมาต่อ และก็จบไปอีกชั่วคราว เรื่องใหม่ก็เกิดมาต่อ เต็มไปด้วยการสืบทอดซึ่งไม่มีการจบ เพราะเมื่อเกิดมาแล้วก็ต่อไป ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ต่อไปอยู่เรื่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน

ถ้าคิดถึงขณะจิต ยิ่งเห็นความรวดเร็วของการสืบทอด ทันทิที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่หยุดเลย เกิดอีก สืบทอดทันทีอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ถ้าไม่พิจารณาถึงความรวดเร็วของขณะจิตที่เกิดขึ้น สืบทอด ในชีวิตประจำวันก็ย่อมจะเห็นแต่เรื่องราวต่าง ๆ ที่สืบทอดจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง จากเรื่องหนึ่งไปอีกเรื่องหนึ่ง ไม่มีวันจบในสังสารวัฏ

จบชาตินี้แล้ว สืบทอดทันทีที่ปฏิสนธิ และก็มีเรื่องต่อไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งถึงจุติ และก็ไม่มีจบอีก เพราะทันทีที่จุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตก็สืบทอด ก็มีเรื่อง

ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่จบ จนกว่าจะรู้แจ้งประจักษ์ในสภาพธรรมที่ไม่สืบต่อ หยุด เพราะไม่เกิดอีก

๘๑๕

ความไปเป็นสังขาร ความไม่ไปเป็นนิพพาน

ขณะนี้ทุกท่านกำลังไปอยู่หรือเปล่า หรือบางท่านจะตอบว่า กำลังนั่งอยู่ไม่ได้ ไปไหน อย่าลืม ไปทุกขณะจิต ไม่มีการย้อนกลับเลย มีแต่การไป ไป อยู่ทุกขณะ ไปไหน ไปกับอารมณ์ที่ปรากฏ ซึ่งปรากฏแล้วก็ดับไป และอารมณ์นั้นก็เกิดอีก ปรากฏอีก ไปอีก ทันทีที่เกิดก็ไป แล้วแต่ที่ท่านจะไปทางโลภะ หรือท่านจะไปทางโทสะ หรือว่าท่านจะไปทางโมหะ หรือว่าท่านจะไปทางกุศล

ขณะนี้ทุกคนกำลังไปอยู่ทุกขณะจิตตามการเกิดขึ้นและดับไปของจิต จิตเกิดขึ้นแล้ว ไปแล้ว เมื่อครุ่นไปไหน จิตเมื่อครุ่นไปไหน ไปทางโลภะ หรือว่าไปทางโทสะ หรือว่าไปทางโมหะ หรือว่าไปทางกุศล อย่าลืมนะ กำลังไป และต้องไปอยู่เรื่อย ๆ ไปไม่รู้จบ ไปทุกขณะของจิต

เพราะฉะนั้น เวลาที่สิ้นชีวิตลง ทุกคนก็กล่าวว่า ไปตามยถากรรม คือ กรรมของตนเองของแต่ละบุคคลที่ได้สะสมมา แต่แท้ที่จริงแล้วไปอยู่ทุกขณะจิต แม้ในขณะนี้กำลังไป แล้วแต่ที่ท่านจะไปทางไหนมาก จะไม่ไปได้ไหน ไม่มีทางเป็นไปได้เลย เพราะจิตเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไปแล้วก็ดับ และก็เกิดอีก ไปอีก ไปอยู่เรื่อย ๆ ที่จะไม่ไปได้จริง ๆ คือ ปรีนิพพานเท่านั้น

ความบังเกิดเป็นสังขาร ความไม่บังเกิดเป็นนิพพาน

นี่ก็เหมือนกัน หมายความว่า การบังเกิดของแต่ละขณะจิต ซึ่งการไปจะไปได้ก็ต่อเมื่อมีการเกิดขึ้น ถ้าไม่มีการเกิดขึ้น ก็ไปไม่ได้ และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะไม่ไปก็ไม่ได้ เพราะสภาพธรรมเกิดแล้วไปทันที

ความอุปบัติเป็นสังขาร ความไม่อุปบัติเป็นนิพพาน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตนี้ ท่านผู้ฟังไม่สามารถจะคาดคะเนได้เลยว่าอะไรจะอุปบัติขึ้น เพราะว่าเรามีปัจจัยที่ได้สะสมมาในอดีต เป็นเหตุที่จะให้มีการอุปบัติ

เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งเหตุการณ์ที่อุบัติเกิดขึ้นนี้ มีเหตุที่ได้กระทำ สะสมไว้แล้วเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การอุบัติเกิดขึ้นนั้นเป็นมาอย่างไร เพราะฉะนั้น เมื่อมีเหตุที่สะสมไว้แล้ว การอุบัตินั้นก็ต้องมี จนกว่าการสะสมทางฝ่ายกุศลจะ คมกล้ำสามารถที่จะดับการอุบัติ ไม่มีการเกิดขึ้น คือ การดับสนิท เป็นนิพพานเท่านั้น

สำหรับข้อความต่อไป เป็นที่เข้าใจอยู่แล้ว คือ

ความเกิดเป็นสังขาร ความไม่เกิดเป็นนิพพาน

ความแก่เป็นสังขาร ความไม่แก่เป็นนิพพาน

ความป่วยไข้เป็นสังขาร ความไม่ป่วยไข้เป็นนิพพาน

ความตายเป็นสังขาร ความไม่ตายเป็นนิพพาน

ความเศร้าโศกเป็นสังขาร ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน

ความรำพันเป็นสังขาร ความไม่รำพันเป็นนิพพาน

ความคับแค้นใจเป็นสังขาร ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน ฯ

ขณะนี้จะน้อมไประลึกถึงสภาพธรรมที่สงบ คือ ไม่เกิดของนิพพานได้ไหม ในเมื่อยังไม่ได้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การ อบรมเจริญสมถภาวนาและการอบรมเจริญวิปัสสนาภาวนา จึงเป็นการอบรมที่ต่างชั้น กัน เพราะสำหรับผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานรู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้ว รู้เหตุปัจจัยของ สังขารธรรมที่เกิดขึ้นแต่ละขณะ ไม่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แม้จิตที่น้อมระลึกถึงพระนิพพาน คือ อุปสมานุสสติจะเกิดขึ้น บุคคลนั้นก็ รู้ชัดในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งนิพพาน การที่จะระลึกถึงอุปสมานุสสตินั้นก็ยาก และน้อย และถ้าจะระลึก ก็อาจระลึกเพียงชื่อนิพพาน แต่ว่าลักษณะแท้ ๆ ของ นิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด เมื่อยังไม่ประจักษ์ ก็ได้แต่เพียงอาศัยการระลึกรู้ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมบ้าง และก็เห็นโทษ และก็น้อมไประลึกถึงลักษณะ ของสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรมที่เป็นสภาพธรรมที่เกิด

เพื่อที่จะให้เข้าใจลักษณะของนิพพาน ขอกล่าวถึง **ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส**
โสฬสมาณวกปัญหานิทเทส ข้อ ๕๖๓ ซึ่งมีข้อความว่า

คำว่า ผู้ใดพึงปฏิบัติตามธรรม ความว่า ผู้ใดพึงปฏิบัติข้อปฏิบัติชอบ
ข้อปฏิบัติสมควร ข้อปฏิบัติไม่เป็นข้าศึก ข้อปฏิบัติเป็นไปตามประโยชน์ ข้อปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้ใดพึงปฏิบัติตามธรรม

ข้อ ๕๖๖

กิเลสก็ดี ชนธกัฏฐิ อภิสังขารก็ดี ท่านกล่าวว่า ที่มีไข้ฝ่ง ในอุเทศว่า
อุปาริ ปาริ คจุเฉยฺย ดังนี้ อมตนิพพาน ความสงบสังขารทั้งปวง ความสละคืน
อุปธิทั้งปวง ความสิ้นต้นเหตุ ความคลายกำหนด ความดับ ความออกจากต้นเหตุ
เป็นเครื่องร้อยรัด ท่านกล่าวว่า ฝ่ง

คำว่า พึงจากที่มีไข้ฝ่งไปถึงฝ่ง ความว่า พึงจากที่มีไข้ฝ่งไปถึงฝ่ง คือ
พึงบรรลุดัง พึงถูกต้อง พึงทำให้แจ้งซึ่งฝ่ง เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า พึงจากที่มีไข้ฝ่งไป
ถึงฝ่ง

จะเห็นได้ว่า สภาพของนิพพานนั้นเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และจะถึงได้ บรรลุ
ได้ ประจักษ์แจ้งได้ ไม่ใช่ว่าจะหมดยหนทางหรือหมดหวัง แต่ต้องอบรมเจริญไปจริง ๆ

ข้อ ๕๖๗

มรรคมองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ท่านกล่าวว่า มรรค ในคำว่า
ซึ่งมรรค ในอุเทศว่า ภาเวนฺโต มคฺคมุตฺตมํ ดังนี้

คำว่า อันอุดม คือ อันเลิศ ประเสริฐ วิเศษ เป็นประธาน สูงสุดอย่างยิ่ง
เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า มรรคอันอุดม

คำว่า เมื่อเจริญ ความว่า เมื่อเจริญ ช่องเสพ ทำให้มาก เพราะฉะนั้น จึง
ชื่อว่า เมื่อเจริญมรรคอันอุดม

ข้อ ๕๖๘

คำว่า มรรคนั้น (ย่อมเป็นไป) เพื่อให้ถึงฝ่ง ความว่า มรรค ปันณะ ปณะ
ปัชชะ อัญชชะ ฏฏายณะ นาวา อุตตรเสตุ ปกุลละ สังกมะ (แปลว่าทาง ทุกศัพท)

คำว่า เพื่อให้ถึงฝั่ง ความว่า เพื่อให้ถึงฝั่ง ให้ถึงพร้อมซึ่งฝั่ง ให้ตามถึงพร้อมซึ่งฝั่ง คือ เพื่อข้ามพ้นชราและมรณะ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า มรรคนั้น (ย่อมเป็นไป) เพื่อให้ถึงฝั่ง

นิพพานมีจริง แต่ว่าต้องถึงจึงจะจริง จึงจะประจักษ์ และไม่ใช่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่านิพพานมีจริงเท่านั้น โดยที่ไม่ทรงแสดงหนทางว่าจะถึงได้อย่างไร ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถที่จะถึง คือ ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานได้ แต่พระผู้มีพระภาคประจักษ์ลักษณะของนิพพาน ทรงรู้แจ้งหนทางที่จะประจักษ์ลักษณะของนิพพาน และทรงแสดงหนทางที่จะอบรม ช้องเสพ เจริญปัญญา เพื่อที่จะให้รู้แจ้งนิพพานได้ เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงว่า มรรคนั้นเพื่อให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน ไม่ใช่ว่าไม่มีหนทาง

เพราะฉะนั้น เมื่อท่านผู้ใดเข้าใจลักษณะของสัมมาสติ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิจริง ๆ แม้เพียงชั่วขณะหนึ่งที่มรรคเกิดขึ้น นั่นเป็นหนทางที่ท่านกำลังเดินที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานในวันหนึ่ง แต่ต้องเป็นหนทางนี้หนทางเดียว เพราะไม่ได้แสดงหนทางอื่นเลย

เพราะฉะนั้น ท่านที่อบรมเจริญสติปัฏฐานเริ่มที่จะรู้ว่า หนทางที่จะดำเนินไปสู่การรู้แจ้งสภาพธรรมจนกระทั่งประจักษ์ลักษณะของนิพพานได้จริง ๆ นั้น มี เพราะเกิดขึ้นแล้วกับท่านเวลาที่สัมมาสติเกิดขึ้น และมีการระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ข้อ ๕๖๙

คำว่า เพราะเหตุานั้น มรรคท่านจึงกล่าวว่า เป็นที่ให้ถึงฝั่ง ความว่า เพราะเหตุนั้น คือ เพราะการณะนั้น เพราะเหตุนั้น เพราะปัจจัยนั้น เพราะนิพพานนั้น

อมตนิพพาน ความสงบสังขารทั้งปวง ... ความออกจากตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด ท่านกล่าวว่า ฝั่ง

มรรค ท่านกล่าวว่า อายนะ เป็นที่ให้ถึง

คำว่า อิติ เป็นบทสนธิ ฯลฯ คำว่า อิติ นี้ เป็นไปตามลำดับบท เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า เพราะเหตุนี้ มรรคท่านจึงกล่าวว่า เป็นที่ให้ถึงฝั่ง เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ว่า

บุคคลเมื่อเจริญมรรคอันอุดม พึงจากที่มีไผ่ฝั่งไปถึงฝั่ง
มรรคนั้น (ย่อมเป็นไป) เพื่อให้ถึงฝั่ง เพราะเหตุนี้ มรรคท่านจึงกล่าวว่า
เป็นที่ให้ถึงฝั่ง

ถ. ผู้ที่ยังไม่ถึงนิพพาน ย่อมจะยึดเอานิพพานมาเป็นอารมณ์ของ
สมถกัมมัฏฐานไม่ได้ ถูกไหม

ส. ยาก ถ้าไม่ศึกษาลักษณะของนิพพานให้เข้าใจจริง ๆ การที่จะโน้มนึก
ถึงสภาพของนิพพานในวันหนึ่ง ๆ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้
ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน แต่ถ้าพิจารณา และเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญ
สติปัฏฐาน มีการเริ่มรู้ลักษณะของสังขารธรรม ก็พอจะเทียบเคียงได้ว่า ลักษณะของ
นิพพานตรงกันข้ามกับสังขารธรรมที่เกิดปรากฏทั้งหมด

ถ. ถ้าหากยังไม่รู้แจ้งอารมณ์ที่เป็นนิพพาน จะเอาอารมณ์ของสมถภาวนา
มาพิจารณา หรือนั่งพิจารณาอารมณ์ที่ตัวเองพอที่จะพิจารณาได้ รู้สึกว่าจะเกิด
ปัญญาได้มากกว่า อย่างนี้จะถูกไหม

ส. ข้อสำคัญที่สุด คือ จะต้องอบรมเจริญปัญญาที่รู้ในลักษณะที่ไม่ใช่
ตัวตนของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เวลานี้จะชักชวนให้ท่านผู้ใดระลึกถึงพระนิพพาน
ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้ระลึก ก็เกิดระลึกขึ้นไม่ได้ หรือว่าถ้าท่านมีเหตุปัจจัยที่จะเกิด
นึกถึงลักษณะของนิพพาน ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมสติก็จะรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพ
ธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

จุดประสงค์ คือ ให้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่
เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพื่อที่จะได้ไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน เพราะถ้าระลึกถึงลักษณะ
ของพระนิพพานและสงบชั่วขณะที่จะระลึกถึงบ้างเพียงเล็กน้อย ขณะนั้นก็ยังไม่สามารถที่
จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นเราที่กำลังระลึกถึงลักษณะของนิพพาน

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นกุศลขั้นใด จะเป็นทานกุศล หรือศีลกุศล หรือเป็นกุศลที่เป็นความสงบของจิต กุศลเหล่านั้นทั้งหมดไม่สามารถที่จะดับกิเลส เพราะไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามความเป็นจริง

ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ดิกนิบาต วรรคที่ ๕ ปสาทสูตร มีข้อความที่ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นธรรมประการเดียวที่ทำให้รู้แจ้งนิพพาน ดับกิเลสได้

ข้อความมีว่า

ข้อ ๒๗๐

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าก็ดี ๒ เท้าก็ดี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศ ก็และผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ฯ

นี่เป็นพระพุทธคุณ ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า สำหรับข้อความในปสาทสูตรนั้น เป็นการแสดงถึงคุณของพระรัตนตรัยอีกนัยหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศที่สุด คือ การเลื่อมใสในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

แต่การที่จะเลื่อมใสจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่ได้ยินได้ฟังมา หรือว่าถ้าเป็นเด็กก็เป็นเพราะผู้ใหญ่บอกว่าต้องนอบน้อมสักการะกราบไหว้พระพุทธเจ้า นั้นยังไม่ใช่ปสาทะ หรือความเลื่อมใสที่แท้จริง ถ้าเป็นความเลื่อมใสจริง ๆ จะต้องรู้ว่า

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อะไร จึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ต้องรู้เหตุและผล ไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ว่าอย่างไรจึงได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้อะไร ความจริงที่ตรัสรู้ที่ทำให้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น คืออย่างไร

เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษา แม้แต่การที่จะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงตรัสรู้อะไร ด้วยเหตุนี้ข้อความต่อไปจึงเป็นการระลึกถึงพระธรรมคุณ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใด

สังขตธรรม เป็นอีกความหมายหนึ่งของสังขารธรรม คือ ธรรมที่เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยปรุงแต่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ส่วนอสังขตธรรม คือ นิพพาน เป็นธรรมที่ไม่เกิดขึ้น ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

วิราคะ (หมายถึงพระนิพพาน) คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดีซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวิภวภูติ ลีนไปแห่งตัณหา ลีนกำหนดดับนิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมเหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราคธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่า เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

ถ้ามีความเลื่อมใสในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และมีความเข้าใจถูกต้องว่า พระองค์ทรงตรัสรู้ธรรมอะไรจึงทรงดับกิเลสทั้งสิ้นเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย ก็ย่อมจะมีความเลื่อมใส คือ ปสาทะในธรรมที่ดับกิเลส คือ นิพพาน

เพราะฉะนั้น จะต้องมีการอบรมเจริญปัญญาที่จะให้ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมซึ่งเป็นທີ່เลื่อมใสแล้วว่าธรรมนั้นเท่านั้นที่จะดับกิเลสได้ เพราะว่าวิราคะ คือ

ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา ต้องเข้าใจความหมายของความเมาได้ด้วย ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในอารมณ์ทั้งหลาย

นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดีซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวัฏฏะ

ที่จะหมดความอาลัย เยื่อใยในตัวตน ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เป็นไปได้เองไหม ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้น และปัญญาที่รู้ลักษณะของสังขารธรรม ถึงแม้ว่าจะประจักษ์ความเกิดดับก็จริง แต่สังขารธรรมนั้นก็ไม่ใช่วิราคธรรม คือ ไม่ใช่นิพพาน เมื่อสังขารธรรมนั้นไม่ใช่นิพพาน ก็ยังเป็นอารมณ์ของอาลัย คือ ความเยื่อใย ความยินดีในสภาพธรรมที่เกิดดับ แต่เมื่อยังไม่ใช่วิราคธรรมที่ไม่เกิด ก็ย่อมจะบรรเทาความเมา หรือว่าถอนความอาลัย ความระหาย ความยินดีไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ เมื่อรู้สภาพธรรมคือนิพพานว่า มีลักษณะเป็นธรรมที่ไม่เกิดจึงเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลสได้ ก็ย่อมมีปสาท คือ ความเลื่อมใสในธรรมที่ดับกิเลส โดยอบรมเจริญปัญญาที่จะให้ประจักษ์แจ้งในนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เลื่อมใสแล้ว

๘๑๖

นิพพานน่าเลื่อมใสใหม่ มีจริง และดับกิเลสได้จริง เพราะเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด การเลื่อมใสจริง ๆ คือ อบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์ให้สมกับความเลื่อมใส มิฉะนั้นแล้วก็เป็นความเลื่อมใสที่มีกำลังน้อยมาก เพราะยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะประจักษ์จริง ๆ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญาจนประจักษ์ลักษณะของนิพพาน โดยทรงแสดงว่า มรรคมีองค์ ๘ เลิศกว่าสังขตธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรมที่เป็นทาน หรือเป็นศีล หรือเป็นความสงบ ในบรรดาสังขตธรรม คือ ธรรมที่เกิดดับทั้งหลาย ไม่มีธรรมใดที่จะเลิศกว่ามรรคมีองค์ ๘ เพราะว่าเป็นหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญาจนประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ดับกิเลส

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังขตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสังขตธรรมเหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในธรรม คือ อริยมรรค ชนเหล่านั้นชื่อว่า เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ฯ

เป็นการระลึกถึงพระธรรมคุณอีกนัยหนึ่ง ที่แสดงถึงความเลิศของสังขตธรรม ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘

ข้อความต่อไป เป็นความเลื่อมใสในพระสงฆ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด หมู่สาวกของ พระตถาคต คือ คู่บุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่และคณะ เหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่า เลื่อมใสในหมู่ผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิศ รู้แจ้งธรรมอันเลิศ เลื่อมใส แล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในธรรมอัน เลิศ ซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนดและเป็นที่สงบ เป็นสุข เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็น บุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานในพระรัตนตรัยที่เลิศ บุญที่เลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุขะและพละอันเลิศย่อมเจริญ นักปราชญ์ถวายไทยธรรมแก่ พระรัตนตรัยที่เลิศ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันเลิศแล้ว เป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็น ผู้ถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๑

ถ. มีคนพูดว่า ทำบุญไม่เห็นตัวบุญ ทำบาปไม่เห็นตัวบาป เขาว่าไม่มี สวรรค์ ไม่มีนรก นรกมีจริงไหมในพระไตรปิฎก

สุ. เขาว่า ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ทางที่จะรู้ว่าจริงหรือไม่จริง ถ้ามีความ เลื่อมใสในการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ศึกษาพระธรรมใน พระไตรปิฎกซึ่งทรงแสดงเหตุและผล เจตนามีไหม ความจงใจ ความตั้งใจ มี ซึ่ง ความจงใจ ความตั้งใจ บางครั้งก็เป็นกุศล บางครั้งก็เป็นอกุศล เมื่อความตั้งใจหรือ ความจงใจซึ่งเป็นเหตุมี เพราะฉะนั้น ผลของความจงใจหรือความตั้งเจ้านั้นก็ต้องมี

ถ. ฉันก็ไม่รู้ซึ่ง ฉันได้ยินเขาพูดว่า นรกสวรรค์ไม่มีหรอก เขาพูดอย่างนี้

ส. สำหรับเขา แต่สำหรับผู้ฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งเหตุและผล แต่จะให้พาไปดู พาไปไม่ได้ แต่ว่าโดยเหตุโดยผล ทรงแสดงไว้

ถ. แสดงไว้ว่าทำบาป ...

ส. มีอกุศลเป็นเหตุ ก็ต้องมีผลทำให้เกิดในทุคติภูมิ อกุศลต้องให้ผลเป็นอกุศลวิบาก คือ การเกิดในทุคติภูมิ หรือถึงแม้จะเกิดในสุคติภูมิแล้ว ก็ยังมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การกระทบสัมผัสกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจต่าง ๆ ในโลกนี้ ในชาตินี้ ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้

ถ. ฉันได้ยินเขาพูด ก็มาปรึกษาอาจารย์ ได้ยินบ่อยว่า ทำบาปไม่เป็นไรหรอก ไม่มีนรก ไม่มีเวร ไม่มีกรรม เขาพูดอย่างนี้

ส. ต้องเทียบเคียงกับพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และดูว่าควรจะเชื่อใคร เรื่องนรก สวรรค์ ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกว่า เป็นผลของอกุศลกรรมที่จะต้องเกิดในทุคติภูมิ ทุคติภูมินี้หนักล้นมาก ไม่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในขณะที่ปฏิสนธิในทุคติภูมิ

ถ. เรื่องอุปสมานุสสติ ระลึกถึงความสงบ คือ พระนิพพาน ถ้าเราไม่เห็นพระนิพพาน จะเอาอะไรเป็นอารมณ์ได้ แต่ถ้าเราได้เห็นพระนิพพานแล้ว ก็ไม่ต้องระลึกพิจารณาอะไรกันอีก เราเห็นไปแล้ว ก็ไม่ต้องอบรมอะไรกันอีก

ส. การที่กล่าวถึงลักษณะของนิพพาน แม้ว่าท่านผู้ฟังจะยังไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน ก็เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังเข้าใจถูก ไม่เข้าใจผิดในลักษณะของนิพพาน คือให้เข้าใจว่า สภาพของนิพพานนั้นมีจริง แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่รู้แจ้งประจักษ์ยาก แม้แต่ในขั้นความเข้าใจ

ต้องเข้าใจให้ถูกว่า นิพพานเป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลายที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะไม่เข้าใจว่า สังขารธรรมทั้งหลายที่กำลังปรากฏในขณะนี้คืออะไร

เพราะไม่เคยอบรมเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ที่เป็น
ปรมาตมธรรม ที่กล่าวว่าป็นสังขารธรรม ต้องไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ แต่เป็นสภาพธรรม
จริง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

อย่างนามธรรมที่กำลังเห็นนี้ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าไม่เคยน้อมระลึกว่า
กำลังเห็น จริง ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพรู้ชนิดหนึ่ง ย่อมไม่สามารถที่จะระลึกถึง
ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนิพพานว่า นิพพานต้องไม่ใช่เห็นที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ

นิพพานเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่เกิดขึ้น ไม่ใช่สี ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่
รส ไม่ใช่ไผ่ฏฐัพพะ ไม่ใช่นามธรรมที่กำลังรู้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่จะดับกิเลสได้
ไม่ใช่เป็นเพียงปัญญาที่รู้ลักษณะของสังขารธรรมที่เกิดดับ เพราะฉะนั้น การที่กล่าวถึง
ลักษณะของนิพพาน ก็เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังเข้าใจถูก ให้เห็นความละเอียด เพื่อที่จะได้
อบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จะได้น้อม
ไปสู่สภาพธรรมที่มีจริงซึ่งเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรม เพราะสภาพ
ของธาตุนั้นไม่มีการเกิดขึ้นเลย จึงเป็นธรรมที่ดับกิเลสได้

อย่าเข้าใจผิดว่า ไปนั่งนิ่ง ๆ เหยย ๆ พอไม่รู้สีกตัวก็เป็นนิพพาน ถ้าอย่างนั้นก็
ไม่มีทางที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงด้วยปัญญาที่
อบรมเจริญขึ้น ต้องรู้ชัดในลักษณะของสังขารธรรมก่อนและจะรู้ว่า มีสภาพธรรมที่
ไม่ใช่สังขารธรรม จึงเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลสได้

ข้อความใน **ปสาทสูตร** พระธรรมคุณ ได้แก่ นวโลกุตตรธรรม ๙ ไม่ใช่เฉพาะ
นิพพานเท่านั้นที่เป็นโลกุตตรธรรม ยังรวมถึงโลกุตตรมรรคจิต ผลจิต ซึ่งเป็นสภาพ
ธรรมที่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพานด้วย รวมเป็นนวโลกุตตรธรรม ๙

เพราะฉะนั้น ไม่ได้หมายความว่า จะรู้นิพพานโดยไม่ปฏิบัติ ไม่มีใครสามารถที่
จะประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานโดยไม่อบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ และท่านผู้ใด
ก็ตามที่เริ่มอบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ แล้ว แม้จะรู้สีกว่า ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของ
นามธรรมและรูปธรรม เพียงแต่น้อมไปที่จะศึกษา เริ่มรู้ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย แต่การ
เริ่มรู้ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ย่อมทำให้เกิดความรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏมาก

ขึ้น ชัดเจนขึ้น ตรงขึ้น ถูกต้องขึ้น และขณะนั้นก็จะโน้มไประลึกลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับสังขารธรรม มิฉะนั้นแล้ว ย่อมมีได้ ไม่สามารถแม้แต่จะเข้าใจในลักษณะของนิพพานได้

ข้อความใน **สังยุตตนิกาย นิทานวรรค มหาวรรคที่ ๗ โกสัมพีสูตร**
ข้อ ๒๖๘ - ๒๗๕ มีว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระมุสิละ ท่านพระปวิภูสະ ท่านพระนารทะ และท่านพระอาณนที อยู่ ณ โขสิตาราม เขตเมืองโกสัมพี ฯ

ท่านพระปวิภูสະได้สนทนาธรรมกับท่านพระมุสิละเรื่องนิพพาน ตอนท้ายของพระสูตรนี้ คือ **ข้อ ๒๗๔** ท่านพระปวิภูสະได้ถามท่านพระนารทะว่า

ดูกร ท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกลงตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทวิภูติ ท่านนารทะมีญาณเฉพาะตัว ท่านว่า ภพดับเป็นนิพพาน ดังนี้หรือ ฯ

ทวิภูติในที่นี้ คือ ปัญญา ถ้าเป็นฝ่ายกุศล ทวิภูติหมายความว่าถึงสัมมาทวิภูติ ถ้าเป็นอกุศล หมายถึงมิจฉาทวิภูติ

ภพ คือ การเกิดขึ้น สภาพลักษณะของนิพพานนั้นไม่ใช่ภพ เพราะเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด

ข้อความต่อไป

ท่านพระนารทะกล่าวว่า

ท่านปวิภูสະ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกลงตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทวิภูติ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า ภพดับเป็นนิพพาน ฯ

หมายความว่า ท่านประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน ไม่ใช่เพียงเชื่อ พอใจ โดยฟังตามเขามา หรือว่าตริกลงตามอาการที่พิจารณา

ท่านพระปวิภูสະกล่าวว่า

ถ้าอย่างนั้น ท่านนารทะก็เป็นพระอรหันตชีณาสพหรือ ฯ

ท่านพระนารทะตอบว่า

อาวุโส ข้าว่าภพดับเป็นนิพพาน ผมเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แต่ว่าผมไม่ใช่พระอรหันตชีณาสพ อาวุโส เปรียบเหมือนบ่อน้ำในหนทางกันดาร ที่บ่อนั้นไม่มีเชือก โพงจะตักน้ำก็ไม่มี ลำดับนั้นบุรุษถูกความร้อนแผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระบาย เดินมา เขามองดูบ่อน้ำนั้น ก็รู้ว่ามือน้ำ แต่จะสัมผัสด้วยกายไม่ได้ ฉันทใด ดูกร อาวุโส ข้าว่าภพดับเป็นนิพพาน ผมเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แต่ว่าผมไม่ใช่พระอรหันตชีณาสพ ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

การรู้แจ้งนิพพาน ไม่ได้หมายความว่า เมื่อประจักษ์ลักษณะของนิพพานครั้งแรกแล้วจะเป็นพระอรหันต์ นี่แสดงถึงความยากอย่างยิ่งของการดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

กิเลสมีนาน และมองไม่ค่อยจะเห็น ไม่ค่อยจะรู้ว่าเป็นกิเลส ถ้าเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ล่องเป็นทุจริตทางกาย ทางวาจา ทุกคนเห็น ทุกคนเข้าใจ สำหรับกิเลสอย่างกลางที่เกิดขึ้นกลุ่มมรุมเป็นนิวรณ์ธรรม หลายท่านก็รู้ก็เข้าใจว่า ขณะนี้หมกมุ่นในเรื่องของความยินดี พอใจ ติดข้องในรูปทางตาบ้าง ในเสียงทางหูบ้าง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะบ้าง หรือว่าบางครั้งก็อาจจะหมกมุ่นไปด้วยพยาบาท ความผูกโกรธ ความไม่แช่มชื่นของจิต แต่ว่าเวลาที่กิเลสซึ่งยังไม่ใช่นิวรณ์ธรรม ยังไม่กลุ่มมรุมให้ปรากฏว่า ขณะนั้นเป็นขณะที่หมกมุ่นอยู่ในเรื่องของโลกะ หรือว่าในเรื่องของโทสะ ขณะที่เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เบา ๆ ไม่รู้สึกละเลย ช่วงขณะที่เห็น ไม่มีใครยับยั้งความยินดี พอใจซึ่งเป็นโลกะ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่การเจริญสติปัฏฐาน ขณะนั้นไม่มีใครรู้สึกตัวบ้างไหมว่า ขณะที่เห็น ขณะที่ได้ยิน เป็นอกุศลทันที เมื่อการเห็นดับไปแล้ว หรือว่าเมื่อการได้ยินดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้น อกุศลมีมาก และกีดกันยากจริง ๆ แม้แต่ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ถ้าไม่อบรมปัญญาจริง ๆ ไม่ทราบเลยว่า มีการยึดถือในสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เหนียวแน่นเพียงไร

การประจักษ์ลักษณะของนิพพานครั้งแรก สามารถที่จะดับกิเลส คือ สักกายทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิทั้งหมดเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดอีกเลย ดับวิจิกิจฉา ความสงสัยในลักษณะของนามธรรมที่กำลังเห็น ในรูปธรรมที่กำลังปรากฏเป็นสมุจเฉท ดับอวิชชาที่เกิดร่วมกับความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และอวิชชาที่เกิดร่วมกับความยินดีพอใจที่เห็นผิวยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แต่ยังไม่สามารถที่จะดับกิเลสอื่นได้เลย ยังมีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอยู่ เพราะยังไม่ใช้พระสกทาคามี ยังไม่ใช้พระอนาคามี ยังไม่ใช้พระอรหันต์

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ปัญญาที่เริ่มเจริญขึ้นนี้จะละเอียดสักแค่ไหน มีชั้นต่าง ๆ กันก็จริง คือ ชั้นที่สติเพิ่งเกิด ยังไม่ถึงนามรูปปริจเฉทญาณ หรือเมื่อถึงนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ปัญญานั้นก็ยังจะต้องอบรมเจริญต่อไป ยังไม่ถึงปัจจุยปริคคหญาณ และเมื่อถึงปัจจุยปริคคหญาณแล้ว ช่วงที่จะถึงสัมมสนญาณ การระดมของแต่ละคน ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่ละขณะที่สังขารขันธ์จะปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเป็นไป ก็ย่อมมีความละเอียดต่างกันไปอีก แม้แต่ในวิปัสสนาญาณ ความละเอียดของแต่ละชั้นย่อมมี ซึ่งปัญญาของบุคคลนั้นจะรู้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมละเอียดขึ้น การรู้ก็ละเอียดขึ้น ปัญญาก็ค่อย ๆ เจริญขึ้น

และผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันจะไม่เข้าใจผิดว่า ท่านเป็นพระสกทาคามี หรือพระอนาคามี หรือพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ท่านพระนารทะจึงได้ตอบท่าน ปวิภูสฺสว่า อาวุโส ข้าพเจ้าพบดับเป็นนิพพาน ผมเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แต่ว่าผมไม่ใช่พระอรหันต์ขีณาสพ

๘๑๗

เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลส จะต้องดับโดยการอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมเป็นลำดับขั้นในขณะนี้ ไม่ใช่กล่าวถึงเรื่องการปฏิบัติมรรคมรรค ๘ สติปัฏฐาน โดยที่ปัญญา还不知道ว่า สภาพธรรมใดเป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมใดเป็นรูปธรรม ไม่ใช่ตัวตน

การปฏิบัติ หมายความว่า การอบรมเจริญปัญญา โดยการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ตามปกติตามความเป็นจริง

ถ. อาจารย์ช่วยอธิบายคำว่า สัมมาสติ

ส. สัมมาสติที่เป็นองค์ของมรรคมรรค ๘ คือ ขณะที่ไม่หลงลืม เพราะระลึก ศึกษา พิจารณา สังเกตลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในตอนที่เข้าใจ รู้ว่าสภาพธรรมอะไรกำลังปรากฏในขณะนี้ ขณะนั้นจะต้องมีสติ และจะต้องเป็นสัมมาสติ เพราะเป็นความเห็นถูก แต่อาจจะยังไม่ใช่สัมมาสติในมรรคมรรค ๘ อาจจะเพียงขั้นคิดหรือเข้าใจว่า ในขณะนี้สภาพที่กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นสิ่งที่มีจริง ที่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นเพียงสภาพที่กำลังเห็น หรือรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ขณะที่ฟังอย่างนี้ และเข้าใจอย่างนี้ เป็นสัมมาสติ แต่ไม่ใช่สัมมาสติในมรรคมรรค ๘ จนกว่าจะเป็นขณะที่ระลึก ไม่ลืมที่จะโน้มไปรู้ในตอนที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ว่า ขณะนี้เป็นสภาพรู้ ทางตาฉันใด ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจก็ฉันนั้น คือ ไม่หลงลืมไปกับอารมณ์ที่ปรากฏ

เวลานี้ทางตากำลังเห็น สัมมาสมาธิเกิดพร้อมกับสัมมาสติ คือ ตั้งมั่นในนามธรรมที่กำลังปรากฏที่เป็นสภาพรู้ชั่วขณะหนึ่งที่สติดระลึก สัมมาสมาธิตั้งมั่นในอารมณ์ของนามธรรมซึ่งเป็นอารมณ์ที่สติดกำลังระลึก เพราะสัมมาสมาธิของมรรคมรรค ๘ ต้องเกิดร่วมกับสัมมาสติในมรรคมรรค ๘

สัมมาสมาธิขั้นใดก็ต้องเกิดร่วมกับกุศลธรรมขั้นนั้น ในขณะที่ยังเข้าใจเพียงขั้นการฟัง มีสัมมาสติที่ไม่ใช่สัมมาสมาธิในมรรคมีองค์ ๘ ในขณะที่ไม่ใช่สัมมาสมาธิในมรรคมีองค์ ๘ สัมมาสมาธิก็ต้องไม่ใช่สัมมาสมาธิในขั้นของมรรคมีองค์ ๘ ด้วย แต่ขณะที่ระลึกได้ ไม่ลืมที่จะรู้ว่า ขณะนี้เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็นนี้เป็นสภาพรู้ทางตา ในขณะที่สัมมาสมาธิระลึก ปัญญาสังเกต น้อมไปที่จะรู้ สัมมาสมาธิก็ตั้งมั่นในนามธรรมที่กำลังเป็นอารมณ์ของสติ เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ขณะนั้นเป็นขณิกสมาธิเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สภาพธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สังขารชั้นอุปการะสัมมาสมาธิให้เกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป เป็นกิจหรือเป็นการปฏิบัติธรรมของสัมมาสมาธิที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. ใน **วิสุทธิมรรค** ท่านกล่าวว่า ปลิโพธิใหญ่ ๆ ๑๐ ประการ มีอาวาสปลิโพธิ เป็นต้น ตั้งแต่ปลิโพธิที่ ๑ ไปถึงปลิโพธิที่ ๙ เป็นเครื่องกันสำหรับสมถภาวนา แต่ประการที่ ๑๐ คือ อิทธิปลิโพธิ ไม่ได้เป็นเครื่องกันของสมถภาวนา แต่ว่าเป็นเครื่องกันของวิปัสสนาภาวนา ผมสงสัยว่า ทุกวันนี้ผมกำลังเจริญเมตตาพรหมวิหาร ขณะนี้นึกมีความปรารถนาให้สัตว์อื่นมีความสุข ก็นึกในใจว่า ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีความสุข บริหารตนอยู่เถิด ขณะนี้นึกคิดอย่างนั้น บางครั้งถ้ามีความรู้สึกตัวสังเกตพิจารณาว่า ขณะนั้นเป็นมโนทวารวิถีที่เกิดขึ้น ก็เป็นวิปัสสนาไป พิจารณาได้อย่างนี้จริง ๆ แต่ทำไมใน **วิสุทธิมรรค** ท่านกล่าวว่า เป็นเครื่องกันสำหรับวิปัสสนา

สุ. เจริญถึงขั้นไหน ที่จะเป็นเครื่องกัน

ถ. ท่านก็ไม่ได้บอกไว้ว่าถึงขั้นไหนจึงจะเป็นเครื่องกัน ในเมื่อเป็นเครื่องกันแล้ว ก็ต้องกันตั้งแต่ต้นไปจนถึงที่สุด ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น

สุ. สภาพธรรมบางขณะก็เป็นกุศลตามเหตุตามปัจจัย เช่น ในขณะที่เกิดความเมตตาต่อบุคคลอื่น แม้ทางมโนกรรม คือ การนึกถึงบุคคลอื่นด้วยเมตตา ขณะนั้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ยังไม่ถึงการที่จะบรรลุถึงอุปปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิอันหาประมาณมิได้ ถึงปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นเป็นมหากุศลจิตที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย บางครั้งมหากุศลจิตก็เกิดขึ้น ระลึกได้เป็นไปในทาน คือ การที่จะสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น แต่ว่าทานกุศลก็ไม่ได้เกิดตลอดเวลา บางครั้งก็มีปัจจัยที่จะให้มหากุศลจิตเกิดขึ้นเป็นไปในศีล และบางครั้งก็มีปัจจัยที่จะให้มหากุศลจิตเกิดขึ้นระลึกเป็นไปในความสงบ ซึ่งขณะนั้นยังไม่ใช่การอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งมั่นคงถึงอุปปจารสมาธิ หรือ อัปปนาสมาธิ หรือถึงกับจะทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สติที่อบรมแล้วเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามปกติตามความเป็นจริง ในขณะนั้นมหากุศลที่เป็นไปในเมตตาไม่ได้เป็นเครื่องกัน เพราะเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน และการที่สติปัฏฐานเกิด เป็นกุศลที่สูงส่งยิ่งกว่าสังฆตธรรมทั้งหลาย เพราะพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงใน **ปสาทสูตร** ว่า ในบรรดาสังฆตธรรมทั้งหลาย มรรคมีองค์ ๘ เป็นเลิศ

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ในขณะนั้น ที่สติเกิดขึ้นระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่สงบที่เป็นกุศลในขณะนั้นว่า ไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล ย่อมดีกว่า เลิศกว่าการที่เพียงจะสงบด้วยการระลึกถึงบุคคลอื่นด้วยเมตตา แต่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนในขณะนั้น ยังสงสัยไหม ต้องการกุศลขั้นไหนใน ๒ ขั้นนี้

ถ. ก็ต้องการทั้ง ๒ หมายความว่าที่ท่านพุทธโฆษาจารย์กล่าวไว้ว่า อิทธิปติโพธิ์เป็นเครื่องกันของวิปัสสนาภาวนา หมายถึงจะต้องเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งถึงอุปปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิจึงเป็นเครื่องกัน ถ้าไม่ถึงอุปปจารสมาธิไม่เป็นเครื่องกันอย่างนั้นหรือ

สุ. เครื่องกันจริง ๆ ได้แก่ โลภะ ความต้องการ ความติดข้อง เพราะบางท่านต้องการสงบ ไม่ต้องการสติปัฏฐาน เป็นไปได้ไหม ลองคิดดู แต่ละท่านย่อมเป็นไปตามการสะสม แม้แต่จะได้ยิน ได้ฟัง ได้ศึกษา ได้พิจารณา ได้เข้าใจว่า มรรคมีองค์ ๘ เลิศกว่าสังฆตธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นกุศลขั้นทาน ขั้นศีล หรือขั้นความสงบ มรรคมีองค์ ๘ เลิศกว่า แต่ถึงอย่างนั้นทั้ง ๆ ที่รู้อย่างนี้ บางท่านที่มีการสะสมมาไม่พอที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็กลับพอใจและต้องการความสงบมากกว่า

ที่สติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยบางท่านกล่าวว่า จิตที่สงบย่อมดีกว่าจิตที่ไม่สงบ เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะให้จิตที่สงบนี้เกิดมาก ๆ ดีกว่าที่จะให้อกุศลจิตเกิดมาก แต่ลืมนึกว่า ถ้าความสงบเกิดมาก ๆ โดยสติปัฏฐานไม่เกิดขึ้นระลึกถึงว่า แม้ความสงบนั้นก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะมีประโยชน์อะไร เพราะไม่สามารถที่จะละคลายการที่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นคุณของมรรคมงคล ๘ จริง ๆ ก็อบรมเจริญสติเพื่อที่จะรู้ว่า ไม่ว่าลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย การเห็นในขณะนี้เกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย การได้ยินเกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย โภกมุลจิตจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย โทสมุลจิตจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย โมหมูลจิตจะเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย กุศลขั้นใด ๆ จะเกิดขึ้นก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยเท่านั้น ถ้าสติสามารถจะเกิดขึ้นระลึก ศึกษา ละคลายการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายที่ปรากฏว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็เป็นจุดประสงค์ที่สูงที่สุดที่สามารถจะดับกิเลสได้

แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่อบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ ต้องการแต่เพียงว่า จิตสงบ ย่อมดีกว่าจิตที่ไม่สงบ จิตอาจจะสงบ แต่ว่าสติปัฏฐานไม่เกิดขึ้น ไม่ระลึกถึงว่า แม้ขณะที่สงบนั้นก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ก็ยังติด ยังพอใจในความสงบนั้นอยู่ ไม่สามารถที่จะประจักษ์แจ้งสภาพธรรมว่า ไม่ว่าสภาพธรรมใด ๆ ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาดี ๆ ว่า ควรจะอบรมเจริญอะไรเป็นปกติ ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าจิตจะสงบ สติก็เกิดขึ้นระลึกถึงได้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจิตที่ไม่สงบเกิดขึ้น สติก็สามารถที่จะเกิด ศึกษา รู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นี่ย่อมเป็นเลิศกว่าการที่จะมีเพียงจิตที่สงบ เพราะถึงแม้ว่าจิตสามารถที่จะสงบมั่นคงถึงขั้นอุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ

ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน จนถึงอรุณฌาน ก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจแล้ว ควรจะเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานมากกว่าที่จะให้ความต้องการเป็นเครื่องกัน

ถ. และที่ว่า จิตสงบย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง

ส. จิตสงบต้องเป็นกุศล จิตที่เป็นอกุศลสงบไม่ได้ และความสงบก็มีหลายชั้น ขณะที่เป็นทานกุศล ก็สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ขณะนั้นจิตประกอบด้วยโสภณเจตสิกที่ดีงาม แต่ว่าขณะนั้นไม่รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะเป็นความสงบที่เป็นไปในความสามารถสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น

ในขณะที่กุศลจิตที่เป็นศีลเกิดขึ้น ขณะนั้นก็สงบ แต่ไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ในขณะที่สติเกิดขึ้น ที่เป็นสติปัฏฐาน ขณะนั้นสงบ และศึกษา จึงเริ่มที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ความสงบทั่ว ๆ ไปที่จะสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ เพราะความสงบย่อมเกิดขึ้นในขณะที่จิตปราศจากอกุศลธรรม คือ ในขณะที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ว่าจะเป็นทานก็สงบ ศีลก็สงบ หรือสมณะ คือความสงบทางใจ ก็เป็นความสงบ แต่แม้อย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น คำถามที่ว่านั่นจึงเป็นความสงบของกุศลที่เป็นสติปัฏฐานที่เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมและศึกษา จึงเพิ่มความรู้ความเข้าใจขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

เมื่อได้ยินได้ฟังอะไรแล้ว อย่าเพิ่งคิดเอาเอง ควรจะพิจารณาให้รอบคอบ ให้ละเอียดเป็นขั้น ๆ ด้วย เพื่อที่จะได้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า ความสงบที่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้นั้นเป็นขณะไหน ซึ่งย่อมไม่ใช่ขณะที่เป็นสมถภาวนา หรือกุศลขั้นอื่น

เรื่องของการฟังธรรม เป็นเรื่องฟังเพื่อเข้าใจ นี่เป็นประโยชน์ของการฟัง เพราะว่าหลายท่านอยากจะปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ข้ามที่จะเข้าใจ ฟังเพื่อจะทำ ไม่ต้องการที่จะเข้าใจอะไรเลย ไม่ว่าจะพูด จะอธิบาย จะกล่าวถึงลักษณะของสภาพธรรมอย่างไร ก็ไม่สนใจที่จะเข้าใจ เพราะต้องการที่จะทำ

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีความเข้าใจ การทำอะไรทั้งหมดไม่มีประโยชน์เลย เพราะเมื่อไม่มีความเข้าใจ จะทำถูกต้องได้อย่างไร เพราะฉะนั้น แม้แต่ขั้นต้น บางท่านก็อาจจะไม่เข้าใจว่า ประโยชน์ของการฟังธรรมนั้นคืออะไร

ประโยชน์ของการฟังธรรม คือ เพื่อความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อมีความเข้าใจเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เกิดการประพฤติกปฏิบัติอบรมเจริญปัญญาให้รู้ชัด ให้ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่เข้าใจยิ่งขึ้น แต่ไม่ใช่ว่า ฟังเพื่อจะทำ โดยไม่เข้าใจอะไรทั้งสิ้น ได้ยินคำว่า ความสงบยังไม่ทราบเลยว่าลักษณะของความสงบเป็นอย่างไร ก็จะทำให้ความสงบ จะทำได้ไหม

บางท่านกล่าวว่า อาศัยการศึกษาใน **วิสุทธิมรรค** ซึ่งใน **วิสุทธิมรรค** จะมีข้อความที่ละเอียดลึกซึ้งซ่อนอยู่ โดยที่ถ้าถ้าเพียงแต่อ่านเท่านั้นไม่สามารถที่จะเข้าใจได้ เช่น ใน **วิสุทธิมรรค** กล่าวว่า ในการที่จะอบรมเจริญสมถภาวนา ควรจะแสวงหาผู้รู้ซึ่งเป็นผู้ที่บรรลุมรรคผลแล้ว หรือว่าเป็นผู้ที่มีความชำนาญในพระไตรปิฎก ถ้าหาไม่ได้ เพียง ๒ ปิฎกก็ยังดี ถ้าไม่สามารถที่จะหาผู้ที่ชำนาญถึง ๒ ปิฎกได้ เพียงปิฎกเดียวก็ยังดี หรือว่าไม่สามารถที่จะหาได้ เพียงพระสูตรตันตปิฎก ๕ นิกายก็ได้ หรือถ้าไม่ได้ ก็ลดลงมาจาก ๕ นิกาย เป็น ๔ นิกาย ๓ นิกาย ๒ นิกาย หรือ ๑ นิกาย

เพราะฉะนั้น เพียงอย่างนี้ บางท่านก็ไม่ทราบจุดประสงค์ว่า ทำไมจึงต้องหาผู้รู้เช่นนั้น ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ที่จะเกื้อกูลในการอบรมเจริญสมถภาวนา แต่ตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงแต่ว่าวิสุทธิมรรคกล่าวถึงอารมณ์สมถกัมมัฏฐาน ๔๐ ท่านผู้ฟังก็พยายามเสาะหาอารมณ์นั้น เช่น อาจจะทำกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง และก็จงกสิณ โดยที่ไม่มีความเข้าใจอะไรเลย ไม่เข้าใจลักษณะสภาพของจิตว่า จะต้องประกอบด้วยสัมปชัญญะสมบุรณ์พร้อมสติ และจะต้องเป็นกุศล

ประกอบด้วยปัญญาที่รู้ลักษณะของจิตในขณะนั้นว่า ลักษณะที่สงบเป็นอย่างไร ต่างกับลักษณะที่ไม่สงบที่เป็นอกุศลอย่างไร เพราะฉะนั้น เพียงแต่การจ้องที่กสิณ จิตไม่สามารถที่จะสงบได้ เพราะปัญญาไม่ได้รู้ลักษณะความต่างกันของจิตที่เป็น อกุศลที่ไม่สงบ และจิตที่สงบ

การศึกษาทั้งหมด เพื่อเข้าใจ เพื่อเหตุผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของกุศล ทุกชั้น และไม่สับสน ไม่ปะปนกันด้วย เพราะไม่ว่าจะเป็นจิตที่สงบ แต่เมื่อเป็นผู้ที่มี ปกติดบรมเจริญสติปัฏฐาน สติก็สามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้น รู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. อาจารย์เคยกล่าวว่า ปัญญาจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้น ผมรู้สึกว่าจะ ข้ามขั้น คือ ปัญญาขั้นเจริญสติปัฏฐานผมมีก่อน ผมถือว่าปัญญาขั้นนี้สูงกว่าการ เจริญสมถภาวนา ส่วนปัญญาที่เจริญสมถภาวนานี้มีมาภายหลัง เพราะฉะนั้น ปัญญาขั้นเจริญสติปัฏฐานมีก่อน ปัญญาขั้นสมถภาวนามีทีหลัง จะแหวกแนวไหม

ส. ตามเหตุตามปัจจัย เหตุของการอบรมเจริญสติปัฏฐานมีก่อนใช่ไหม คือ การเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานมี เป็นปัจจัยให้อบรมเจริญสติปัฏฐาน ส่วนความเข้าใจเรื่องสมถภาวนามีภายหลัง เพราะฉะนั้น เมื่อมีเหตุปัจจัยภายหลัง การอบรมหรือว่าการที่จิตจะสงบเกิดขึ้นก็ย่อมมีภายหลัง แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาค ยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสมถภาวนา แต่ว่าได้ฟังพระธรรม และบรรลุมรรคผลก็มีมาก ไม่ใช่หมายความว่า ท่านเหล่านั้นจะต้องไปเจริญสมถภาวนาก่อน เป็นขั้นหนึ่ง และจึงจะอบรมเจริญสติปัฏฐานได้ แล้วแต่เหตุ

๘๑๘

ถ. ปัญหาโลกแตก โลกแตกอาจารย์ว่าดีไหม

ส. กำลังแตก ทุกขณะ

ถ. ในสมัยที่โลกจะถูกทำลายด้วยพระอาทิตย์ ๗ ดวง ซ็อดดีมีอยู่ คือ สัตว์นรกจะได้เป็นพระพรหม มดปลวกทั้งหลายก็จะได้เป็นพระพรหมทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ผมคิดว่า เป็นข้อดีของโลกแตก

ส. อาจจะเคยแตกมาแล้ว เคยเป็นมาแล้ว และก็กลับมาเป็นอย่างนี้อีก ไม่จบ

ถ. พูดถึงโลกแตก ทำให้ผมไม่เข้าใจว่า ที่พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยแสนกัป ท่านแสดงว่า ๑ มหากัป มี ๔ อสงไขย ขอถามอาจารย์ว่า กัปกับมหากัปนี้ต่างกัน หรือเหมือนกัน

ส. บางแห่งก็ใช้คำว่า กัป เท่านั้น

ถ. ๑ กัป มี ๔ อสงไขย ฉะนั้น ๔ อสงไขยกับแสนกัป หมายความว่าอย่างไร

ส. หมายความว่า นานเหลือเกิน

ถ. ท่านแสดงไว้ ๔ อสงไขย ตั้งแต่พระอาทิตย์เกิด ตั้งแต่มหาเมฆตั้งขึ้น ยังฝนให้ตกลงมา ๑ ห่า คนทั้งหลายก็พากันไปทำนา ไปปลูกข้าว ปลูกพืช เมื่อข้าวขึ้นมาได้ก็บอกว่า หลังจากนั้นก็แห้งแล้ง ฝนไม่ตกเลย จนกระทั่งถึงพระอาทิตย์ขึ้นมา ๒ ดวง

ส. คนที่เกิดมาปลูกข้าวตายหรือยัง

ถ. พระอาทิตย์ขึ้นมา ๒ ดวง เขาใช้คำว่า สัตว์ที่อาศัยฝน ไม่เฉพาะคน อย่างเดียว

ส. ตั้งแต่พระอาทิตย์ ๑ ดวง จนกระทั่ง ๒ ดวง คนที่เกิดตอนพระอาทิตย์ ๑ ดวง ตายไปบ้างหรือยัง

ถ. ก็ตายไปบ้าง แต่ว่าพอถึง ๒ ดวง ตายหมดไม่เหลือ

ส. ยังไม่ถึง ๗ ดวงหรือ

ถ. อยู่ไม่ได้ถึง ๗ ดวง สัตว์ที่อาศัยฝนตั้งแต่มีอาทิตย์ ๒ ดวงตายหมดแล้ว แม่น้ำน้อยแห้งหมด กลางคืนไม่มีแล้ว ตกไปดวงหนึ่ง ขึ้นมาดวงหนึ่ง มีแต่กลางวัน อย่างเดียว ล่วงไปอีกนาน พระอาทิตย์ขึ้นมาอีกดวงหนึ่งเป็น ๓ ดวง พระอาทิตย์ ๓ ดวงนี้แม่น้ำใหญ่แห้งหมด เทวดาที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ตาย ล่วงไปอีกนาน พระอาทิตย์ ขึ้นมา ๔ ดวง ดวงที่ ๔ เกิดขึ้น สรรพทั้ง ๗ รวมทั้งสรรพอินดาต สรรพทั้ง ๗ นี่เป็นต้นน้ำ ของแม่น้ำทั้ง ๕ แห่งหมด ล่วงไปอีก ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๕ เกิดขึ้น ทำให้น้ำใน มหาสมุทรแห้งหมด ปลาและเต่าตายหมด ล่วงไปอีกจนกระทั่งดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ เกิดขึ้น โลกเป็นควันทั้งหมด ยังไม่ไหม้ เกรียมหมด เกรียมจนกระทั่งเป็นควันทั้งหมด พอถึงดวงอาทิตย์ดวงที่ ๗ จึงไหม้ สัตว์นรกจึงจะตาย สัตว์นรกรู้ทันจริง ๆ อย่างอื่น ตายไปหมดแล้ว

ส. แสดงว่าต้องลำบากนานมาก

ถ. นับตั้งแต่มหาเมฆตั้งขึ้นจนกระทั่งถึงเผาหมดทั้งโลก โลกนี้ถูกเผา และ ดวงอาทิตย์ทั้ง ๗ ก็เผาตัวเองด้วย เผาจนกระทั่งปฐมฌานภูมิทั้ง ๓ หมด ในเมื่อเผา หมดแล้วก็มืดไปหมด ล่วงกาลไปนาน ฝนก็ตกลงมา ที่แรกก็เป็นฝนปรอย ๆ ต่อไปก็ ใหญ่ขึ้นเท่ากำนับ ใหญ่ขึ้นเท่าสาก ใหญ่ขึ้นเท่าลำตาล ตกลงมาจนกระทั่งเต็มทั้ง แสงโกฏิจักรวาล ระยะนี้เขาเรียก ๑ อสงไขย

อสงไขยที่ ๒ คือ ตั้งแต่ฝนตกลงมาเต็มนี้ จนกระทั่งดวงอาทิตย์เกิดใหม่ ช่วงนี้ ก็ ๑ อสงไขย เมื่อดวงอาทิตย์เกิดขึ้นใหม่ จนกระทั่งถึงมหาเมฆตั้งขึ้น จะเผาโลกอีก ก็เป็นอีก ๑ อสงไขย เป็น ๔ ช่วง แต่ละช่วง ๆ เขาเรียกอสงไขย ๔ ช่วงนี้รวมกันเป็น ๑ มหากัป เพราะฉะนั้น ข้อความที่ว่า ๔ อสงไขยแสนกัปนี้ เป็นอย่างไร ไม่เข้าใจ

ส. กัปที่โลกถูกทำลายไป และในบางกัปที่โลกเกิดขึ้นมาก็มีพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า บางกัปก็ว่าง ไม่มีเลย แต่ว่าการวนเวียนก็จะต้องวนเวียนไป
เพราะยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท และที่พูดมานี้ เป็นอดีต หรืออนาคต

ถ. (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ประจักษ์ในขณะนี้ ซึ่งความจริงโลกในวินัยของ
พระอริยเจ้ากำลังแตกทุกขณะ เพราะคำว่า โลกะ หมายความว่า ถึงแตกหรือทำลาย
เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สังขารธรรมเกิดขึ้นก็ต้องแตกดับไป นั่นคือโลก โลกทางตาที่
กำลังเกิดดับ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ต้องคอยโลกใหญ่คือ
จักรวาล เพราะโลกในขณะนี้ ช่วงขณะหนึ่งซึ่งเป็นชีวิตแต่ละขณะ เป็นของจริงที่กำลัง
ปรากฏกำลังแตกอยู่แล้ว กำลังทำลายอยู่ทุกขณะ

ถ. จะมีวิธีเจริญอย่างไร

ส. เจริญสติปัฏฐาน จะเกื้อกูลกุศลทุกชั้น จะเป็นผู้ที่มีการระลึกรู้ลักษณะ
ของสภาพธรรมขันธ์ขึ้น คล่องแคล่วขึ้น ไวขึ้น และรู้ลักษณะของสภาพธรรมตาม
ความเป็นจริงยิ่งขึ้น รู้ว่ากุศลเป็นกุศล รู้ว่าอกุศลเป็นอกุศล

ถ. ในอริยสัจ ๔ ไม่จำเป็นต้องรู้ถึงองค์อื่นนอกจากมรรคหรือ อย่างเช่น
ทุกข์ สมุทัย ไม่จำเป็นต้องรู้หรือ

ส. อะไรเป็นทุกข์

ถ. ความเดือดร้อนใจก็เป็นทุกข์

ส. ถูก แต่ว่าทุกข์นั้นได้แก่อะไร สิ่งปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทาง
จมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เมื่อกล่าวถึงทุกข์ จะต้องมีสภาพของทุกข์ที่กำลังปรากฏแต่ละอย่าง ไม่ใช่นึก
แต่เรื่องทุกข์ นั่นไม่ใช่ความรู้ชัด ถ้าเป็นความรู้ชัดต้องกำลังมีลักษณะของสภาพธรรม
ที่กำลังเป็นทุกข์ปรากฏ ว่าทุกข์นั้นเป็นทุกข์อะไร ทางไหน มีลักษณะอย่างไร

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องราวทุกข์ แต่เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่เที่ยง
จึงเป็นทุกข์ ต้องเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ถ. และสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์

ส. โลภะ ความต้องการ เป็นมูลเหตุที่จะให้มีการเกิดขึ้นของสังขารธรรมทั้งหลาย ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปจึงเป็นทุกข์

ถ. เพราะฉะนั้น ต้องทราบเรื่องของทุกข์ สมุทัย จึงจะทำให้มรรคเจริญใช่ไหม

ส. ต้องรู้ว่ามีมรรคมงคล ๘ นั้นคืออะไร อบรมเจริญอย่างไร จึงจะเจริญได้ เพราะถ้ามีคนบอกว่า ชีวิตเป็นทุกข์ จะไปเจริญมรรคก็ไม่ได้ใช่ไหม ถ้ามีคนบอกว่า โลภะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ จะไปเจริญมรรคก็ไม่ได้อีก ถ้ามีคนบอกว่า นิพพานเป็นธรรมที่ดับตัณหา โลภะก็จะไปเจริญมรรคไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่มรรคจะเกิดขึ้นจะเจริญขึ้นเนื่อง ๆ บ่อย ๆ ก็เพราะอาศัยการพิจารณา การศึกษาให้เข้าใจว่า มรรคมงคล ๘ นั้นคืออะไร หนะไหน

ถ. ขอบพระคุณ

ส. เรื่องของพระนิพพานที่จะเป็นอุปमानุสสติ เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เพราะฉะนั้น เป็นอารมณ์สมถภาวนาที่ละเอียด เพราะไม่ใช่ระลึกเพียงชื่อนิพพานแล้วจิตจะสงบ แต่จะต้องมีความเข้าใจในลักษณะของนิพพาน เมื่อน้อมระลึกถึงลักษณะของนิพพานที่เข้าใจถูกต้องยิ่งขึ้น จิตจึงจะสงบยิ่งขึ้นได้

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนิพพานเป็นธรรมที่ควรรู้แจ้ง ควรประจักษ์ ไม่ใช่เพียงแต่พูดถึง หรือคิดว่าไม่สามารถที่จะประจักษ์ได้ ถึงแม้ว่าจะประจักษ์ยาก แต่ประจักษ์ได้ และควรที่จะอบรมเจริญหนทางที่จะประจักษ์ด้วย โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นพระภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงเตือนพระภิกษุทั้งหลาย ผู้บวชเพื่อรู้แจ้งนิพพานว่า ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาก็ไม่สมควรที่จะเป็นภิกษุ เพราะไม่ตรงกับจุดประสงค์ของการบวช

ใน ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ชีวัตสูตร ข้อ ๒๗๑

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่เพราะการแสวงหาก่อนข้าวนี้ เป็นกรรมที่
ลามกของบุคคลผู้เป็นอยู่ทั้งหลาย

ถ้าเพื่อแสวงหาก่อนข้าวก็เป็นกรรมที่ลามก แต่ถ้าจุดประสงค์ไม่ใช่เพื่อแสวงหา
ก่อนข้าว ก็ควรจะเพื่อเจริญสมณธรรม

บุคคลผู้ด่าย่อมด่าว่า ท่านผู้นี้มีบาตรในมือย่อมเที่ยวแสวงหาก่อนข้าวในโลก

ปัจจุบันนี้ก็มีผู้พูดอย่างนี้ ใช่ไหม คนที่จะด่าก็มีเหตุที่จะด่าได้ คือ ท่านผู้นี้มี
บาตรในมือ ย่อมเที่ยวแสวงหาก่อนข้าว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรทั้งหลายเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ อาศัย
อำนาจแห่งเหตุ ไม่ได้ถูกพระราชาทรงให้นำไปจองจำไว้เลย ไม่ได้ถูกพวกโจรนำไป
กักขังไว้ ไม่ได้เป็นหนี้ ไม่ได้ตกอยู่ในภัย เป็นผู้มีความเป็นอยู่เป็นปกติ ย่อมเข้าถึง
ความเป็นอยู่ด้วยการแสวงหาก่อนข้าว นั่น ด้วยคิดว่า ก็แม้พวกเราแลเป็นผู้ถูกชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกทุกข์ติดตาม
แล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว แม้ในภาระการกระทำซึ่งที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ

แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะบวชไม่ได้ถูกบังคับ แม้พระราชาก็ไม่ได้บังคับว่า ถ้าไม่
บวชก็จะถูกจองจำ หรือว่าไม่ได้ถูกพวกโจรนำไปกักขัง ไม่ได้เป็นหนี้ ไม่ได้ตกอยู่ในภัย
อันตรายใด ๆ แต่ว่าเป็นผู้ที่มีความเป็นอยู่เป็นปกติ และมีความคิดว่า เป็นผู้ถูกชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกทุกข์ติดตาม
แล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว แม้ในภาระการกระทำซึ่งที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ
นี่เป็นความตั้งใจของการที่จะอุปสมบท

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็กุลบุตรผู้บวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มีกิเลสเบาบาง มีความ
กำหนดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยายาม มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติ
หลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ เรากล่าวบุคคล

นี้ว่า มีอุปมาเหมือนดุ้นฟืนในที่เผาไฟ ที่ไฟติดทั่วแล้วทั้งสองข้าง ตรงกลางเปื้อนคูก จะใช้ประโยชน์เป็นฟืนในบ้าน ในป่า ก็ไม่สำเร็จ ฉะนั้น บุคคลนี้เสื้อมแล้วจากโกศะแห่งคฤหัสถ์ และไม่ยังผลแห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ ฯ

ทรงอุปมาให้เห็นโทษจริง ๆ ของการที่เมื่อบวชแล้วก็ไม่อบรมเจริญปัญญา เป็นผู้มีสติหลงลืม มีจิตพยาบาท มีอภิขณามากกว่า เหมือนดุ้นฟืนในที่เผาไฟที่ไฟติดทั่วแล้วทั้งสองข้าง ตรงกลางเปื้อนคูก จะเอาไปใช้ประโยชน์อะไรก็ได้ แม้ว่าจะเป็นฟืนในบ้าน หรือในป่า ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นย่อมเสื้อมแล้วทั้ง ๒ ทาง คือ เสื้อมแล้วจากโกศะแห่งคฤหัสถ์ และไม่ยังผลแห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้ ฯ

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีส่วนชั่ว เสื้อมแล้วจากโกศะแห่งคฤหัสถ์ ย่อมขจัดผลแห่งความเป็นสมณะให้กระจัดกระจายไป เหมือนดุ้นฟืนในที่เผาไฟดับหายไปอยู่ ฉะนั้น ก้อนเหล็ก ร้อนเปรี้ยวด้วยเปลวไฟ อันบุคคลบริโภคนั้นแล้วยังจะดีกว่า บุคคลผู้ทุศีล ผู้ไม่สำรวม ฟังบริโภคก่อนข้าวของชาวแวนแคว้นจะดีอะไร ฯ

จบ สูตรที่ ๒

ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงโอวาท ทรงเทศนาทุกประการเพื่อที่จะเกื้อกูลให้เป็นผู้ที่ไม่หลงลืมสติ

ข้อความใน **สังฆาฏิสูตร** ข้อ ๒๗๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุจับที่ชายสังฆาฏิแล้วพึงเป็นผู้ติดตามไปข้างหลัง ฯ เดินไปตามรอยเท้าของเราอยู่ไคร้ แต่ภิกษุนั้นเป็นผู้มีอภิขณาเป็นปกติ

มีความกำหนัดแรงกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติหลงลืม ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุผู้นั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว และเราก็ตู้อยู่ห่างไกลภิกษุผู้นั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุผู้นั้นย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ย่อมชื่อว่าไม่เห็นเรา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ภิกษุผู้นั้นพึงอยู่ในที่ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ไซ้ไร แต่ภิกษุผู้นั้นเป็นผู้ไม่มีมโนภิขณา ไม่มีความกำหนัดอันแรงกล้าในกามทั้งหลาย ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจชั่วร้าย มีสติมั่น รู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว สำรวมอินทรีย์ โดยที่แท้ ภิกษุผู้นั้นอยู่ใกล้ชิดเราทีเดียว และเราก็ตู้อยู่ใกล้ชิดภิกษุผู้นั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุผู้นั้นย่อมเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมย่อมชื่อว่าเห็นเรา ฯ

ท่านผู้พึงอยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค หรือว่าอยู่ไกล ไม่ใช่โดยระยะทาง แต่โดยการเห็นธรรม ขณะนี้ธรรมกำลังปรากฏ ถ้าสติเกิด ไม่หลงลืม ศึกษา เพิ่มการพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรม ในขณะนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้ แต่ว่าขณะใดก็ตาม ถึงแม้ว่าจะเดินตามหลังจับชายสังฆาฏิ หรือว่าเดินไปตามรอยเท้าของพระผู้มีพระภาค ผู้นั้นก็ชื่อว่าอยู่ไกล ขณะที่ไม่เห็นธรรม

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแค้น ยังเป็นไปตามตณหา ดับความเร่าร้อนไม่ได้ แม้หากว่าพึงเป็นผู้ติดตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ผู้ดับความเร่าร้อนได้แล้วไซ้ไร บุคคลนั้นผู้กำหนดยินดี ชื่อว่าพึงเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี เพียงในที่ไกลเท่านั้น

ส่วนบุคคลใดเป็นบัณฑิต รู้ธรรมด้วยปัญญาเป็นเครื่องรู้ธรรมอันยิ่ง เป็นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ สงบระงับ เปรียบเหมือนห้วงน้ำที่ไม่มีลมฉะนั้น บุคคลนั้นผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ผู้ไม่กำหนดยินดี ชื่อว่าพึงเห็น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาความหวั่นไหวมิได้ ทั้งดับความเร่าร้อนได้แล้ว ปราศจาก
ความกำหนัดยินดี ในที่ใกล้แท้ ๆ

จบ สูตรที่ ๓

เพราะฉะนั้น เห็นอย่างไหนดี เห็นไกล หรือว่าเห็นใกล้ อยากเห็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้ากันเหลือเกิน ไซ้ใหม่ แต่ถ้าเคยเห็นแล้วไม่ได้ปฏิบัติธรรม ไม่เห็น
ธรรม ก็เชื่อว่าเห็นในที่ไกล แต่ถึงแม้ว่าจะห่างไกลพระองค์ เพราะว่าทรงดับ
ขันธปรินิพพานแล้ว แต่ก็มีการศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรม แม้ว่าจะไกลถึงแค่ไหน
พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า เป็นผู้ que เห็นพระองค์ในที่ใกล้ เพราะว่าเห็นธรรมที่พระองค์
ทรงตรัสรู้แล้ว

๘๑๙

ถ. เรื่องอุปสมานุสสติ เรื่องนิพพาน สมถกัมมัฏฐาน ๔๐ มีมาก่อน
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไซ้ไหม

ส. ไม่ครบทั้ง ๔๐

ถ. เมื่อผมเป็นเด็ก อายุ ๑๑ - ๑๒ ผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังว่า มีนิพพานพรหม
คือ อุปสมานุสสตินี้เขาก็มีมาก่อนพระพุทธเจ้า แต่ไม่มีหลักฐาน หมายถึงว่าก่อนที่จะ
มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เริ่มตั้งแต่สร้างโลกขึ้นมา ก็มีนิพพานพรหม ได้แก่
อรุณมาน คนละอย่างกับนิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ส. คำว่า นิพพาน โดยศัพท์นี้มีมานาน เพราะหมายถึงธรรมที่พ้นจาก
กิเลสเครื่องร้อยรัด เป็นธรรมที่ดับตัณหา โดยศัพท์มี และทุกคนพยายามแสวงหา
ธรรมนั้นโดยประการต่าง ๆ บางท่านก็เข้าใจว่า การบรรลุนิพพานแต่ละขั้นเป็นนิพพาน
ถ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงตรัสรู้ ก็ไม่สามารถที่จะมีผู้ใด
ประจักษ์ลักษณะของนิพพานธาตุจริง ๆ ซึ่งเป็นธรรมที่ดับกิเลสได้ มิฉะนั้นแล้วบุคคลที่
กล่าวว่า ปฐมฌานก็ดี ทุตติยฌานก็ดีเป็นนิพพาน ก็ต้องเป็นพระอรหันตสัมมา
พุทธเจ้าก่อนพระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ถ้าปฐมฌานจะเป็นนิพพานได้จริง ๆ
แต่นิพพานไม่ใช่ปฐมฌาน ไม่ใช่ทุติยฌาน

ถ. โลกสร้างมาตั้งแต่เมื่อไรไม่ทราบ แต่ก็มีสมณะ ๔๐ นี้ก่อน

ส. ไม่ครบ ๔๐ ไม่มีพุทธานุสสติ ฐัมมานุสสติ สังฆานุสสติ อุปสมานุสสติ

ถ. ตอนผมเป็นเด็ก จำได้ว่ามีนิพพานพรหม

ส. สมัยนั้น คำว่า นิพพาน มีแล้ว แต่ไม่ใช่ลักษณะของนิพพานธาตุ
เพราะผู้ที่ประจักษ์ลักษณะของนิพพานธาตุพระองค์แรก ต้องเป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าฌานเป็นนิพพาน ผู้ที่ได้ปฐมฌานต้องเป็นพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้าแล้ว

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้อริยสัจธรรม นิโรธสัจ คือ ทรง
ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานธาตุ และทรงแสดงมรรค คือ หนทาง ที่จะให้
ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน

ถ. ทำไมจิตกับเจตสิกจึงไม่เท่ากัน

ส. เท่ากันไม่ได้ เพราะจิตเป็นวิญญูณชั้น ๑ เกิดขึ้นทำกิจรู้อย่างเดียว
ไม่สามารถที่จะกระทบ หรือจำ หรือรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ในอารมณ์ แต่ว่าสภาพธรรม
ที่เกิดร่วมกับจิตทันทีที่จิตเกิด เมื่อมีผัสสเจตสิกแล้ว ก็มีเวทนาเจตสิกเกิดพร้อมกัน
สัญญาเจตสิกเกิดพร้อมกัน เจตสิกหลายดวงเกิดร่วมกับจิต ไม่ใช่จิตดวงหนึ่งเกิด
กับเจตสิกดวงเดียว

ถ. อยากให้อาจารย์อธิบายญาณสัมปยุตต์

ส. ญาณสัมปยุตต์ คือ การรู้ การเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง
ตั้งแต่ในขั้นของกรรม ถ้าเชื่อว่าการรมมี ผลของการรมมี ขณะนั้นก็เห็นความเห็นถูกต้อง
หนึ่ง

ถ. และเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด

ส. การฟัง ถ้าไม่มีการฟังก็ไม่มีการที่จะรู้ได้ ต้องฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดง

ขอกล่าวถึงเรื่องอุปमानุสสติต่อจากในคราวก่อน ซึ่งการที่จะรู้ลักษณะของ
พระนิพพาน หรือว่าสามารถที่จะเข้าใจลักษณะของนิพพานที่เมื่อน้อมระลึกถึงแล้วจิต
สงบ จะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจถูกในสภาพธรรม และเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญ
สติปัฏฐานจึงจะสามารถรู้ได้ว่า ลักษณะของนิพพานตรงกันข้ามกับลักษณะของ
สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและปรากฏในขณะนี้

ขณะนี้ทางตากำลังเห็น ไม่ใช่นิพพานแน่นอน เพราะเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น
ขณะที่กำลังได้ยินเสียง ขณะนั้นไม่ใช่ลักษณะของนิพพาน เพราะเสียงเป็นสภาพธรรม
ที่เกิดขึ้นปรากฏทางหู แต่ขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏ
ให้รู้ และรู้ว่าลักษณะนั้น ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละ

ลักษณะที่ปรากฏแต่ละทางเพราะเกิดขึ้น และเวลาที่มีความรู้สึกกว่าไม่ใช่ตัวตน จะเริ่มรู้สึกหน่ายในการที่จะต้องได้ยินสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏไม่เว้นเลยทางหู และก็มี การเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏทางตา บังคับไม่ได้ ไม่เว้นเลย ในขณะที่ที่ลืมตามีปัจจัยให้เกิดการเห็น ใครจะหยุดยั้งไม่ให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏทางตาก็ไม่ได้ เวลาที่ไม่หลงไปตามสิ่งที่เห็นทางตา หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ยินทางหู แต่เป็นการรู้จริง ๆ ว่า ลักษณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นปรากฏเท่านั้น ขณะนั้นจึงจะโน้มไปที่จะรู้ว่า การที่ไม่ต้องรู้สิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏให้รู้เลยเป็นความสงบ นั่นคือลักษณะสภาพของนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด สงบจริง ๆ ที่ไม่ต้องรู้สิ่งที่เกิดขึ้นและปรากฏให้รู้

แต่ถ้าสติไม่เกิดขึ้น มีความยินดี มีความต้องการเห็น ต้องการได้ยิน ต้องการได้กลิ่น หรือเพ็ดเพลินไปทันที่กับรสต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ ที่กระทบสัมผัสกาย ไม่เห็นเลยว่า แท้ที่จริงแล้วขณะนั้นเป็นแต่เพียงการรู้ เกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏแต่ละลักษณะเท่านั้น และกัณฑ์ไป หมดยุคอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏให้รู้และหมดยุคไปทั้งลักษณะของนามธรรมและของรูปธรรม ย่อมไม่มีการโน้มไปที่จะเข้าใจในลักษณะของนิพพานได้ว่า ความสงบที่แท้จริง คือ การที่ไม่ต้องรู้สิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏทางตา เป็นความสงบจริง ๆ

ด้วยเหตุนี้ นิพพานไม่ใช่เป็นชื่อที่เมื่อระลึกแล้วจะสงบ แต่ต้องเป็นความเข้าใจลักษณะสภาพของธาตุที่ไม่มีการเกิดขึ้น และเมื่อน้อมไประลึกถึงธาตุที่ไม่มีการเกิดขึ้น จึงรู้ความต่างกันว่า ขณะที่น้อมระลึกถึงสภาพที่ไม่มีการเกิดขึ้นนั้นจะสงบได้สักแค่ไหน

บางท่านท่านก็กล่าวว่า เวลาปิดวิทียุแล้วเป็นความไพเราะอย่างยิ่ง เคยรู้สึกอย่างนี้บ้างไหม บางท่านเปิดวิทียุฟังเพลงและกล่าวว่า เป็นความไพเราะของเครื่องดนตรีชนิดนั้นชนิดนี้ หรือว่าเสียงเพลงลักษณะอย่างนั้น ลักษณะอย่างนี้ แต่อีกท่านหนึ่งท่านกล่าวว่า เวลาที่ปิดวิทียุแล้วเป็นความไพเราะ ไม่มีการที่จะต้องได้ยินเสียงนั้น เสียงนี้ต่าง ๆ ซึ่งในขณะที่กำลังเพ็ดเพลินก็เห็นว่าเป็นความไพเราะ ไม่รู้สึกว่าเป็นการนำหน่าย นำคลายต่อการที่จะเพ็ดเพลินยินดีในสิ่งที่เพียงเกิดขึ้นและกัณฑ์ไป

ซึ่งยับยั้งไม่ได้ พิสูจน์ได้แม้ในขณะนี้ที่มีการได้ยินเสียง เสียงเกิดขึ้น เสียงหมดไป ยับยั้งไม่ได้ และตลอดชีวิตก็มีการเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูก บ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ชั่วขณะ แต่ละขณะจริง ๆ แต่เพราะสติไม่ระลึกจึงไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรจะหน่าย ควรจะละ ควรจะคลายอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นอุปमानุสสติที่จะทำให้เมื่อระลึกแล้ว จิตสงบ จะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในลักษณะของนิพพาน โดยเป็นผู้ที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเทียบเคียงรู้ว่าลักษณะของนิพพานนั้นสงบกว่านั้น เพราะว่าไม่ใช่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป แต่ถ้าข้อประพจน์ปฏิบัติผิด ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในลักษณะของนิพพาน หรือในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงได้

ด้วยเหตุนี้ หนทางประพจน์ปฏิบัติที่จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาพิจารณาให้เข้าใจจริง ๆ จึงจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม จนกระทั่งเห็นความต่างกันของสภาพธรรมที่เป็นสังขาร ธรรมเกิดขึ้นแล้วดับไปว่า ตรงกันข้ามกับลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิดขึ้นและไม่ดับไป

สำหรับหนทางประพจน์ปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรม ด้วยเหตุที่เป็นหนทางที่ละเอียดลึกซึ้ง ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองโดยถี่ถ้วนเข้าใจผิดในหนทางนั้นได้ ซึ่งการเข้าใจข้อประพจน์ปฏิบัติผิด ไม่สามารถที่จะทำให้รู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ไม่สามารถทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ และไม่สามารถที่จะทำให้ประจักษ์ลักษณะของนิพพานได้

ถ้าผู้ใดประพจน์ปฏิบัติผิดในปัจจุบันชาติ สะสมเป็นเหตุเป็นปัจจัยในชาติต่อไป ก็จะมีการสะสมให้เห็นผิด เข้าใจผิด และประพจน์ปฏิบัติผิดต่อไปจนกระทั่งไม่สามารถที่จะประพจน์ปฏิบัติในข้อที่ถูกได้ นอกจากนั้นยังจะชักชวนบุคคลอื่นให้มีความเข้าใจผิด มีการประพจน์ปฏิบัติผิดตามไปด้วย ซึ่งเป็นโทษเป็นภัย เพราะไม่สามารถทำให้ดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สามคามสูตร มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่หมู่บ้านสามคาม ในสักกชนบท กัสสิมันั้นแล นิครนถ์นาฏบุตรตายลงใหม่ ๆ ที่เมืองปาวา เพราะการตายของนิครนถ์นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์แตกกันเป็น ๒ พวก

ซึ่งใน ปปัญจสูทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สามคามสูตร มีข้อความอธิบายว่า

บทว่า สามคามะ คือ ในบ้านที่ได้ชื่ออย่างนั้น เพราะว่ามีคนสามกะ (คือ พวกฉวิสคัลล) อยู่กันมาก

บทว่า นิครนถ์นาฏบุตรทำกาละลงใหม่ ๆ คือ ทำกาละชั่วประเดี๋ยวเดียว คือ เพิ่งตายไม่นานเลย

มีคำถามว่า ก็นาฏบุตรนี้เป็นชาวเมืองนาลันทามีใช่หรือ เหตุไฉนเขาจึงทำกาลกิริยาที่เมืองปาวาเล่า

แก้ว่า เขากะระอ๊กเลือดเพราะได้ฟังพระพุทธคุณ อันอุบาลีคฤหบดีผู้แทงตลอดสังขารแล้ว กล่าวไว้ด้วยคาถา ๑๐ คาถา เมื่อเป็นเช่นนั้นพวกอันเตवासิก (คือ พวกลูกศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตร) จึงนำท่านผู้ไม่สลายไปสู่เมืองปาวา เขาได้ทำกาละที่เมืองปาวานั้น

ก็เมื่อจะทำกาลกิริยา เขาคุ่นคิดอยู่ว่า ลัทธิของเราไม่เป็นลัทธิที่น่าออกจากทุกข์ได้ เว้นจากสาระ พวกเราพินาศเสียแล้ว ชนที่เหลืออยู่ได้แออัดกันนอนตายเลย แต่ถ้าหากเราจะบอกว่า ศาสนาของเราไม่ใช่คำสอนที่ออกจากทุกข์ได้ ดังนี้ไซ้ ชนทั้งหลายก็จักไม่เชื่อ อย่ากระนั้นเลย เราไม่พึงให้ชนทั้ง ๒ คนเรียนเอาโดยทำนองเดียวกัน (คือ สอนคนหนึ่งว่าอย่างหนึ่ง และก็สอนอีกคนหนึ่งว่าอีกอย่างหนึ่ง) เพื่อที่จะให้ชนเหล่านั้นจักทะเลาะวิวาทกันเองเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระบรมศาสดาอาศัยวาทะนั้น จักตรัสธรรมกถาอย่างหนึ่ง เพราะการตรัสธรรมกถานั้น ชนเหล่านั้น

จะเข้าใจความยิ่งใหญ่แห่งศาสนา (คือ ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นสัจธรรม พิสูจน์ได้)

เพราะฉะนั้น นิครนถ์นาฏบุตรก็สอนลูกศิษย์คนหนึ่งว่า เทียง เป็นสัสสตทิวฐิ และสอนลูกศิษย์อีกคนหนึ่งว่า สูญ ตายแล้วสูญ เป็นอุจเฉททิวฐิ ด้วยเหตุนี้ ลูกศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตรก็ทะเลาะกัน เวลาที่นิครนถ์นาฏบุตรทำกาลละงใหม่ ๆ คือ สิ้นชีวิตลงชั่วเวลาไม่นาน

เนื้อความในพระไตรปิฎกมีว่า

สมัยนั้น สมณทูตเทศสุนทระ พระสาวกของพระผู้มีพระภาคจำพรรษาที่เมือง ปาวา ได้ทราบข่าวการทำกาลกิริยาของนิครนถ์นาฏบุตร และการทะเลาะวิวาทของ ลูกศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตร ก็ได้ไปเล่าให้ท่านพระอานนท์ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ฟัง ท่านพระอานนท์ก็คิดว่า เป็นเวลาที่สมควรที่จะไปเฝ้ากราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทราบ และท่านทั้งสองก็ได้ไปเฝ้ากราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ

ข้อ ๕๔

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดอันเราแสดงแล้ว แก่เธอทั้งหลายด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ดูกร อานนท์ เธอจะยังเห็น วัฏฏะของเราแม้สองรูปมีวาทะต่างกันได้ในธรรมเหล่านี้หรือ ฯ

สำหรับผู้ที่เป็นสาวก และได้ฟัง ได้อบรมการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีความเห็นต่างกัน หรือผิดจากกัน เพราะได้เข้าใจเรื่องการ อบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยถูกต้อง และได้อบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยถูกต้องด้วย

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนท์ทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมเหล่าใดอันพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ข้าพระองค์ยังไม่เห็นภิกษุแม้สองรูปมีวาทะต่างกันในธรรมเหล่านี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีได้แลที่บุคคลทั้งหลายผู้อาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่นั้น พอสมัยพระผู้มีพระภาคล่วงลับไป จะพึงก่อวิวาทให้เกิดในสงฆ์ได้ เพราะเหตุอาชีวะอันยิ่ง หรือปาติโมกข์อันยิ่ง ความวิวาทนั้นมี แต่เพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯ

ธรรมวินัยเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เวลาที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระภิกษุก็จะมี การประพฤติปฏิบัติที่ผิดจากธรรมวินัย ซึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ ก็ทรงโอวาท ทรงตักเตือน ทรงแสดงโทษ ทรงบัญญัติวินัยต่าง ๆ และทรงแสดงธรรมด้วย แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงล่วงลับไปแล้ว จะไม่มีบุคคลที่จะโอวาท ตักเตือน แสดงโทษ และบัญญัติวินัย เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนท์ก็เห็นโทษว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคล่วงลับไปแล้ว ภิกษุบุคคลทั้งหลายผู้อาศัยพระผู้มีพระภาค จะพึงก่อวิวาทให้เกิดในสงฆ์ได้ เพราะเหตุอาชีวะอันยิ่ง หรือปาติโมกข์อันยิ่ง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ความวิวาทที่เกิดเพราะเหตุอาชีวะอันยิ่ง หรือปาติโมกข์อันยิ่ง นั้นเล็กน้อย ส่วนความวิวาทอันเกิดในสงฆ์ที่เกิดเพราะเหตุมรรค หรือปฏิบัติ ความวิวาทนั้นมี แต่เพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯ

การที่จะวิวาทในเรื่องเพราะเหตุอาชีวะอันยิ่ง หรือปาติโมกข์อันยิ่ง ก็ยังไม่สำคัญเท่ากับการวิวาทอันเกิดในสงฆ์ที่เกิดเพราะเหตุมรรค หรือปฏิบัติ คือ การประพฤติปฏิบัติที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมสำคัญที่สุด ถ้ามีการวิวาท มีการเข้าใจผิด

ย่อมเป็นเหตุที่จะให้ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะถ้าเข้าใจผิด ย่อมประพฤติปฏิบัติผิด สะสมการยึดมั่นในความเห็น และในข้อปฏิบัติที่ผิดไปเรื่อย ๆ ทั้งในปัจจุบันชาติ และในชาติต่อไปด้วย

๘๒๐

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงมูลเหตุแห่งความวิวาทว่า มี ๖ อย่าง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ มูลเหตุแห่งความวิวาทนั้นมี ๖ อย่าง ๖ อย่างเป็นไฉน
ดูกร อานนท์

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ภิกษุที่เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธนั้น ย่อมไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้ในพระศาสดา แม้ในพระธรรม แม้ในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา

เพราะถ้าไม่เคารพในพระศาสดา ไม่เคารพในพระธรรม ไม่เคารพในพระสงฆ์ จะเป็นผู้ที่ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ในข้อประพฤตินิปฏิบัติ ย่อมเป็นไปได้

ผู้ที่ปฏิบัติถูก ต้องเป็นผู้ที่เคารพในพระศาสดา ในพระธรรม และในพระสงฆ์ ไม่ถือความเห็นของตน และผูกโกรธเวลาที่บุคคลอื่นไม่เห็นด้วย แต่ต้องเป็นผู้ที่ตรวจสอบพระธรรมวินัยโดยละเอียดด้วยความเคารพ จึงจะเป็นการเคารพในพระศาสดา ในพระธรรม และในพระสงฆ์

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ภิกษุที่ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้ในพระศาสดา แม้ในพระธรรม แม้ในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขานั้น ย่อมก่อความวิวาทให้เกิดในสงฆ์ ซึ่งเป็นความวิวาทมีเพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เมื่อเกิดการวิวาทขึ้นควรจะทำอย่างไร ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะในสมัยพระผู้มีพระภาค หรือเมื่อพระผู้มีพระภาคทรง

ดัชนีอธิปรีชาญาณใหม่ ๆ แต่ไม่ว่าจะเป็นในยุคไหน ถ้าพุทธบริษัทมีการวิวาทกันเกิดขึ้น ก็ควรที่จะระงับความวิวาทนั้น ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า

ดูกร อานนท์ ถ้าหากพวกเขาพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนั้น ในภายในหรือในภายนอก พวกเขาพึงพยายามละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นเสียในที่นั้น ถ้าพวกเขาพิจารณาไม่เห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนั้น ในภายในหรือในภายนอก พวกเขาพึงปฏิบัติไม่ให้มูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นแล ลุกลามต่อไปในที่นั้น การละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมิได้ด้วยอาการเช่นนั้น ความไม่ลุกลามต่อไปของมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมิได้ด้วยอาการเช่นนั้น

ถ้ามีการวิวาทเกิดขึ้น อย่าปล่อย อย่าละเลย ต้องพยายามทุกประการที่จะระงับความวิวาทนั้น โดยพิจารณาว่า ขณะนี้มีความวิวาทไหม ถ้าไม่มี ก็อย่าให้เกิดขึ้น โดยการแสดงธรรมตรงตามธรรมวินัย เพื่อที่จะไม่ให้เกิดการวิวาท หรือถ้ามีการวิวาทเกิดขึ้น ก็ต้องพยายามระงับที่จะไม่ให้ลุกลามโดยการแสดงธรรมวินัยตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเหตุแห่งการวิวาทประการที่ ๒ จนถึงประการที่ ๖ ซึ่งไม่ควรจะคิดว่า จะมีแต่ในบุคคลอื่น และถ้ายังมีอยู่ในท่านผู้ใด ก็ควรที่จะได้ระงับและละเหตุแห่งการวิวาทนั้นเสีย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า

ดูกร อานนท์ ประการอื่นยังมีอีก

(๒) ภิกษุเป็นผู้มีความลบหลู่ มีความดีเสมอ...

(๓) ภิกษุเป็นผู้มีความริษยา มีความตระหนี่...

(๔) ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด เป็นผู้มีมายา...

(๕) ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด...

(๖) ภิกษุเป็นผู้มีความเห็นเอาเอง มีความเชื่อกือผิวเผิน มีความถือมั่น สละคืนได้ยาก ภิกษุที่เป็นผู้มีความเห็นเอาเอง มีความเชื่อกือผิวเผิน มีความถือมั่น สละ

คืนได้ยากนั้น ย่อมไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้ในพระศาสดา แม้ในพระธรรม แม้ในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ... ฯลฯ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอภิกถณ์ ๔ คือ การวิวาท ๔ ประการ และการระงับอภิกถณ์ คือ อภิกถณ์สมณะ ๗ ตามพระธรรมวินัย โดยให้สติ ไม่ใช่ว่าโดยวาทอย่างรุนแรง แต่ว่าโดยความเมตตา โดยให้สติบุคคลที่เห็นผิด เข้าใจผิด นอกจากให้สติแล้ว ก็ปลอบโยนจนกว่าจะระลึกได้ว่าผิด เพราะใครก็ตามที่จะรู้สึกตัวว่าผิด บางทียาก เพราะเป็นผู้ที่ยึดถือความเห็นของตนเองอย่างมาก เพราะฉะนั้นผู้ที่ให้บุคคลอื่นรู้สึกตัวว่าผิดได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีเมตตา ให้สติ ปลอบโยนจนกว่าบุคคลนั้นจะระลึกได้ว่าผิด

และทรงแสดงธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ เพื่อสงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน คือ มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในที่แจ้งและที่ลับ

ท่านที่จะเจริญความสงบ เพราะว่าไม่ควรแต่จะเป็นผู้ที่ตั้งใจจะอบรมเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว โดยปล่อยให้กุศลธรรมเกิดกลุ่มรวมมากมาย แต่ควรจะเป็นผู้ที่อบรมเจริญกุศลทุกประการ และการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะเกื้อกูลต่อสติที่จะให้เกิดกุศลทุกขั้น แม้ในขั้นของความสงบ ซึ่งท่านผู้ฟังจะต้องเป็นผู้ที่ระลึกได้ คือ สติเกิดรู้ว่า ท่านมีกายกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในที่แจ้งและในที่ลับหรือไม่

บางท่านอาจจะมีกายกรรมที่ดีเฉพาะในที่แจ้ง แต่ในที่ลับอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ที่จะขัดเกลากิเลสจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่มีสติ สามารถที่จะระลึกได้ว่า มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในที่แจ้ง และในที่ลับด้วย

มีวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในที่แจ้งและในที่ลับ

วจีกรรมในที่ลับจะมีไหม ในที่แจ้งมีคำพูดซึ่งจะพูดกับบุคคลตั้งแต่ ๑ คน ๒ คน ๓ คน หลายคน แต่ในที่ลับ คิด นึก พูดในใจ เตรียมที่จะพูดกับบุคคลนั้นบุคคลนี้ เพราะะวิทวารโดยสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรมได้แก่ วิตกเจตสิก วิจารเจตสิก ไม่ว่าในที่แจ้งหรือในที่ลับ เป็นสภาพธรรมที่ตรึงเป็นคำ เป็นเรื่องต่าง ๆ และการที่จะยับยั้งไม่ให้คิดนึกถึงใคร เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ตราบใดที่มีสภาพการจำ การรู้

ความหมายของสิ่งต่าง ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดการนึกคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ถึงบุคคลต่าง ๆ ซึ่งสติจะทำให้ระลึกได้ว่า ขณะที่คิดนั้นด้วยอกุศลหรือด้วยกุศล

เพราะฉะนั้น กายกรรมจึงมีทั้งในที่แจ้งและที่ลับ บางคนต่อหน้า ในที่แจ้ง กายกรรมงามมาก แต่เพียงคนนั้นหันหลังนิดเดียว เป็นที่ลับ กายกรรมก็ไม่งามแล้ว

เวลาที่โกรธจะเห็นได้ อาจแสดงกิริยาอาการบางประการลับหลัง นั่นก็เป็น กายกรรมที่ไม่ประกอบด้วยเมตตาในที่ลับ แม้ว่าบางครั้งอาจจะมีในที่แจ้ง ฉันท วิจกรรมก็เช่นเดียวกัน ควรจะประกอบด้วยเมตตาทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ ขณะนั้นจึงจะเป็นกุศลโดยตลอด ไม่ว่าในที่แจ้งหรือในที่ลับ

นอกจากนั้น ควรจะมีโมกกรรมประกอบด้วยเมตตาในที่แจ้งและในที่ลับ

และควรจะมีเจตสิกที่ได้มาแม้เพียงอาหารติดบาตร สำหรับพระภิกษุที่จะเป็น ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน โดยการกระทำที่เป็นกุศลต่อกัน นอกจากนั้นก็ เป็นผู้ที่เหมาะสมกันโดยศีล เป็นประการที่ ๕ และเป็นผู้ที่เหมาะสมกันโดยทิวฐิ เป็นประการที่ ๖

นี่คือธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งเป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ ประการ

สำหรับการปฏิบัติผิต หลังจากทีพระผู้ทีพระภาคบริณพพานจนกระทั่งถึงสมัยนี้ ก็ยอมจะมีความเข้าใจผิตในข้อปฏิบัติ และก็มีผู้ทีประพฤติปฏิบัติผิต ซึ่งข้อความใน **บุพพสิกขาพรรณนา** ทีรจนาโดยท่านพระอมราภักขิต วัดบรมนิวาส โดยสมเด็จ พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงชำระ มีข้อความ **เรื่องการปฏิบัติผิต** ตอนหนึ่งว่า

ปฏิบัติสัทธรรมนี้ เมื่ออาศัยกาลวิบัติก็ไมสมบุรณ์ และอาศัยปุณฺชนผู้มี สันดานไมซื่อตรงกอปรด้วยอคารวะมาก มุ่งต่อโลกามิส ก็เป็นของไมสมบุรณ์บริสุทธิ์ ปราศจากโทษ คือ ปฏิบัติสัทธรรมปฏิรูปก็เกิดขึ้น (ปฏิรูป หมายความว่า เปลี่ยน จากเดิม เป็นของทีไม่ถูกต้องตรงตามทีได้ทรงแสดงไว้) ดังภิกษุวัชชีบุตรบัญญัติวิตถุ ๑๐ ประการในกาลก่อนนั้น เพราะเหตุนี้ ปฏิบัติสัทธรรมเมื่อนำสืบ ๆ กันมาสิ้น กาลนานจนถึงกาลบัดนี้ เป็นไฉนจะไม่เสื่อมทรามเศร้าหมอง

คือ แม้แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงดับขันธปรินิพพานได้เพียง ๑๐๐ ปี ก็ยังมีการปฏิบัติผิดจากพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ อันเป็นเหตุให้มีการทำสังคายนาในครั้งที่ ๒ เพราะฉะนั้น เมื่อกาลเวลาล่วงไปเรื่อย ๆ จนถึงสมัยนี้เป็นโฉนปฏิบัติสังฆกรรมจักไม่เสื่อมทรามเศร้าหมอง ข้อปฏิบัติที่เป็นของแท้ ของเทียม ของปลอม ที่ชื่อว่าสังฆกรรมปฏิรูปก็เกิดขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ปฏิรูปก็เกิดขึ้นต่าง ๆ ดังถือว่า เติบงกรรมอาบัติตกหมด นาน ๆ อยู่ปริวาสมานัตเสียคราวหนึ่ง ชำระตัวให้บริสุทธิ์ และปฏิบัติอย่างอื่น ๆ ในทางศีลก็มีอยู่มาก และถือว่าปริกรรมว่า อสั วิสุโลปสุภก ชื่อว่าเจริญพุทธคุณก็มี และอัญเชิญพระปิติ ๕ และตั้งใจไว้ที่ตรงอก เป็นต้น แล้วปริกรรมว่า อรหิ อรหิ ไม่รู้อธิบายว่าอะไร แล้วเห็นสีต่าง ๆ สำคัญว่าพระมาโปรด แล้วถือว่าสำเร็จในภุมิสมาธิเท่านี้ และปฏิบัติในสมาธิและปัญญาที่ผิดอย่างอื่น ๆ ที่หยาบและละเอียดกว่าที่กล่าวนี้ก็มีอยู่มาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้แสวงหาปฏิบัติสังฆกรรมที่จริงที่แท้ พึงทำตนให้เป็นคนซื่อตรง แสวงหาในปริยัติสังฆกรรมที่จริงที่แท้เกิด ก็คงจะรู้จะเห็น

นี้เป็นข้อความในหนังสือ **บุพพสิกขาพรรณนา เรื่องการปฏิบัติผิด**

ท่านที่พยายามที่จะให้มีสติเกิดอยู่ตลอดเวลา เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อย่าลำบากในการที่จะชวนขวยกระทำอย่างนั้น เพราะเหตุไม่ตรงกับผล

การสะสมอวิชชามากมายในอดีตอนันตชาติ พร้อมทั้งโลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดมากกว่ากุศลในวันหนึ่ง ๆ ไม่ใช่เฉพาะในชาตินี้ แต่ไม่ว่าจะเป็นในชาติไหน ๆ ก็ตาม เมื่อเทียบกันแล้วจะเห็นได้ว่า อกุศลธรรมเกิดมากกว่ากุศลธรรม และอกุศลธรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นเหล่านั้น ที่มีมาก ที่สะสมมามาก จะเอาไปทิ้งที่ไหน ในเมื่อเป็นปัจจัยที่จะให้เกิดอกุศลธรรมมากกว่ากุศลธรรม และท่านจะหวังว่า จะให้มีสติเกิดมาก ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ให้หลงลืมสติเลย ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น หมายความว่า ท่านไม่เข้าใจในเหตุปัจจัยที่ได้

สะสมมาตามความเป็นจริงว่า ท่านสะสมโลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลอื่นๆ เป็นปัจจัยที่จะเกิดมากกว่าการสะสมกุศลหรือสติปัฏฐาน

ถ้าท่านเพียงแต่จะระลึกรู้ลักษณะของเย็น ร้อน อ่อน แข็งที่กำลังกระทบกาย อย่างลึ้ม สติปัฏฐานต้องเป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ และส่วนมากมักจะไดยินท่านผู้ฟังสงสัยในเรื่องสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ซึ่งแสดงว่าท่านอาจจะมี การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางอื่นบ้างแล้ว เช่น ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ

ถ้าท่านเป็นผู้ระลึกรู้ลักษณะของเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ที่ปรากฏทางกาย บ้าง แต่ทางตายังไม่ได้ระลึกเลย หรือว่าบางท่านอาจจะระลึกบ้าง แต่ยังน้อยกว่าทางอื่นอยู่ และเวลานี้มีทั้งการเห็นด้วย มีทั้งการไดยินด้วย มีทั้งการกระทบอ่อนแข็งด้วย ถ้าสติจะเกิด ย่อมจะเกิดระลึกรู้ในสภาพธรรมที่ท่านเคยระลึกบ้างแล้ว เช่น อ่อนหรือ แข็ง เย็นหรือร้อน แต่จะให้สติเกิดตลอดเวลาจากทางกายไปสู่ทางใจ จากทางตา ไปสู่ทางใจ และจากทางหูไปสู่ทางใจ ตามวิถีจิต ตามความเป็นจริงในทุกๆ ขณะนี้ ย่อมเป็นไปได้ ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่ชำนาญ และยังไม่ได้เริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพ ธรรมที่ปรากฏทั้ง ๖ ทาง โดยทั่วจริง ๆ

ด้วยเหตุนี้ สำหรับท่านที่ยังไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทางตา ไม่ควรที่จะละเลย เริ่มได้ในขณะที่กำลังเห็น แม้วันละเล็กน้อย จะทำให้ เริ่มชินกับลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เท่านั้น อย่าไปรวมกับลักษณะอ่อนหรือแข็งที่กระทบสัมผัส ที่เข้าใจว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่อ่อน ไม่แข็ง สัมผัสไม่ได้ กระทบไม่ได้ จับไม่ได้

ใครจะจับสี่สนวันณะที่ปรากฏได้ ไม่มีใครสามารถกระทบหรือจับได้เลย ทันทึ ที่กระทบหรือจับ เป็นอ่อนหรือแข็งที่ปรากฏ เพราะสภาพธรรมที่ปรากฏทางตามี ลักษณะที่แท้จริง คือ เพียงปรากฏทางตา ไม่อ่อน ไม่แข็ง ไม่เย็น ไม่ร้อน

เพราะฉะนั้น การที่จะระลึกถึงตรงลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ จะต้องเริ่มแต่ละทาง จนกว่าจะเข้าถึงอรรถของสภาพธรรมที่เป็นรูปธรรมว่า ต่างกับสภาพรู้ที่กำลังเห็นคือรู้สี หรือว่ากำลังได้ยินคือรู้เสียงจริง ๆ

ไม่ว่าจะเห็นขณะใด ได้ยินขณะใด ได้กลิ่นขณะใด ลิ้มรสขณะใด กระทบสัมผัสขณะใด สติสามารถที่จะเกิดระลึกถึงตรงลักษณะของสภาพธรรม มีความเห็นถูก สัมมาทิฏฐิ เกิดพร้อมสติในขณะที่กำลังระลึกได้ ในขณะที่เืองที่กำลังเห็น ถ้าสติระลึก สัมมาทิฏฐิคือความเห็นถูก เห็นในขณะที่กำลังเห็นในขณะที่ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่มีใครเลย เพราะในขณะนั้นมีแต่สภาพรู้สิ่งที่ปรากฏ คือ สีสันวัณณะที่กำลังปรากฏทางตาจริง ๆ

ตอนแรก ๆ ความรู้อย่างนี้ไม่ได้แน่นอน เห็นทีไรก็เป็นคน เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ แต่ความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ โดยมันคงจะเป็นปัจจัยให้ สติเกิดระลึกได้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้น หาใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งจริง ๆ

การที่จะเอาอึดตาออกจากการที่เคยยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่าเป็นอึดตา จะมีได้ก็ในขณะที่กำลังเห็นอย่างนี้ และอึดตาก็ปราศไป หดไป เพราะเกิดความเห็นถูกขึ้นว่า สิ่งที่ปรากฏนั้น ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุ ต้องเป็นในขณะที่กำลังเห็น ความเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลจึงจะออกไปได้

ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เช่นเดียวกัน

แต่ทางตา คงจะเป็นการยากสำหรับทุกท่าน เพราะฉะนั้น ก็มักจะมีท่านผู้ฟังถามเสมอถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาว่า มีลักษณะอย่างไร ทั้ง ๆ ที่กำลังปรากฏ

ที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นแต่เพียงสภาพรู้ ที่กำลังเห็นสีซึ่งคือสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น นี่คือช่วงเวลาที่เริ่มจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

